

FORUM

FİKİR MEYDANIDIR

ONBES GÜNLÜK TARAFSIZ SİYASET İKTİSAT KÜLTÜR DERGİSİ

15. Ocak 1957 — 60 Kuruş — Cilt VI. Sayı : 68

Tel: 27531 — P. Kutusu 131 — Ankara

İÇİNDEKİLER

İLERİ TOPLUM ve ŞAHSİ SORUMLULUK 1

ONBEŞ GÜNÜN NOTLARI:

Adalet Bütçesi Dolayısıyla; Başbakan'a Göre Plân ve Program; Enflasyonun Tarifi ve Halk; Ne İçin Yapılır Ne İçin Kaldırılır; 1955 Sayımının Örnekleme Neticeleri; Dünyada Basın Tahditleri; «Başka Kimse Yapamaz»; Parlamentomuzda İlk Dış Politika Tartışması 3—7

İNCELEMELER:

Radyo Meselesi
Dr. Turhan FEYZİOĞLU 9
Sendika Hürriyeti: Bizde ve Başka Memleketlerde Dr. Cahit TALAS 11
1957 Bütçesi ve Gerekçesi
Aydın YALÇIN 13

FORUMUN İKTİSADİ MÜŞİRLERİ:

Son İktisadî Gelişmeler 16—17

OKURLARIN FORUMU:

Son Hadiseler ve Atatürk (H. AYDIN); Geride Kalan Yıl (İ. N. ALKAN); Talebe Cemiyetleri (İ. H. YILMAZ); İktidar Hastalığı (M. F. G.) ... 18—19

KÜLTÜR ve SANAT:

Öğretmenin Okul Dışındaki Çalışmaları Cavit Orhan TÜTENGİL 20
Bu Gece Başka Gece
Perihan ÇAMBEL 21
Başefendi M. CİNAVLAR 22
Resim: Deniz Diplerinde Başlayan Derin Bilge KARASU 22
Onbeş Günün Yayınları S. N. Ö. 23

İleri Toplum ve Şahsî Sorumluluk

İleri bir cemiyetin hususiyeti, yapısının yüksek bir seviyede farklılaşmış olması, birbirine benzemiyen parçaları arasında ahenkli bir iş bölümünün devam etmesi, birimlerin son derece çeşitli ve zengin olması gibi özelliklerdir. Buna mukabil iptidai bir cemiyet, sosyal yapısı itibariyle daha basittir; içtimaî farklılaşma ve iş bölümü fazla ilerlememiştir; cemiyeti teşkil eden parçalar mahdut ve fakirdir. İleri cemiyetin birimlerinde görülen farklılık, zenginlik ve çokluk, bu tip cemiyette

her an yeni ve çeşitli kararların verilmesini gerektirir. Tıpkı pazar ve piyasa ekonomisi seviyesine erişmiş bir iktisadî sistemde müteşebbisler ve müstehlikler nasıl her an yeni kararlar vererek, iktisadî düzeni dış müdahaleye hacet kalmadan yürütmeye muvaffak oluyorsa, ferdler içtimaî, ahlâki ve siyasî faaliyetlerinde de, her an yeni kararlar vererek, cemiyetin manevî hayatını aynı şekilde tanzim etmektedirler.

Halbuki geri ve iptidai cemiyetlerde, ferdlerin hareketlerinin, di-

şardan müdahalelerle tanzim edilmesine şahit oluyoruz. Bu cemiyetlerde cüzler hareketlerini ferdi kararlarla değil, emirle, örf ve geleneğin baskısıyla, kesif bir içtimaî kontrol mekanizmasının fizikî ve manevî otoritesiyle tayin etmektedirler. İşte bu yüzden ki, iptidai cemiyetlerde insan, bir sürünün değersiz bir azası statüsüne sahiptir. Çünkü sürü içinde insan ferdiyeti ve şahsiyetinin inkişafına ihtiyaç yoktur. Hatta bu, zararlıdır. Çünkü sürüye hakim olan içtimaî kuvvetler, tak-

lit, telkin gibi kütle psikolojisi unsurları, insiyakî hareketlerdir. Bu cemiyetlerde korku, heyecan, nefret, sevgi tezahürleri bir anda bütün cemiyete yayılabilir. Burda içtimâî hareketi doğuran, ferdlerin teker teker kendi vicdanlarında ve kafalarında verdiği kararlar değildir. İptidâî cemiyet ne ferdi karara imkân verir; ne de ferdi kararın bu cemiyeti harekete geçirmesi mümkündür.

Fakat ileri bir cemiyet sisteminde, ferdi kararın hayatî önemi, bu cemiyetin bünyesi icabıdır. Bu cemiyet ferdi karar ve şahsî sorumluluk olmadan yaşayamaz. Çünkü bu düzende, işlerin tanzimi için, iptidâî cemiyette görüldüğü gibi, gelenek, örf, adet ve emsal şeklinde, müracaat edilebilecek, hazır hal suretleri çok nadirdir. Cemiyetin zenginliği ve dinanizmi ferdlerin her an yeni kararlar almalarını ve bu kararların sorumluluğunu şahsen yüklenmelerini gerektirir.

İşte ileri cemiyetlerde kollektif hareketi tanzim etmeye yarayan demokratik vetirenin, ferd üzerinde, şahsî ve vicdanî kanaat ve mes'uliyet üzerinde durması bundandır. Demokrasinin mekanizmasını teşkil eden herkese şamil rey hakkının, içtimâî felsefe bakımından temelini endividüalizmde buluşumuz bundandır. İleri bir cemiyet, ne zaman endividüalizm ve ferdi sorumluluğun tabii icaplarından kaçınmışsa, orada bir istikrarsızlık ve keşmekeş başlamıştır. İleri cemiyet bünyesi üzerine yerleştirilmek istenen diktatörlük düzeni, bu tip cemiyetler için daima bir kararsız muvazene hali yaratmıştır.

Diktatörlük düzeni üzerine dayanan modern bir cemiyetin, kararsız muvazene halini tevhit edişi, içtimâî hareket sorumluluğunun, teker teker vatandaş reyinden ve vicdanından kadırlanmış olmasındandır. Bu düzen içinde cemiyet, iptidâî cemiyetlere mahsus usuller, kanallar ve vasıtalarla hareket eden bir seviyeye indirilmek istenir. Orada ferdlerin ayrı ayrı düşünmesi ve tartışması usulü paydos edilir. Kollektif hareketi tahrik eden şey, ferdi vicdanlardan yükselen vatandaş reyi ve arzusu değil, şefin telkinleri, onun prestij ve otoritesinin etrafa yaydığı korkudur. Bu cemiyetler, ferdi

suur ve vicdanların karşılıklı temas ve mübadeleleriyle hasıl olan kararlı ve itidalli hallerini kaybetmişlerdir. Nazi Almanyasında Führer'in vecde gelip kütleyle sirayet ettirmeye çalıştığı *histerya*, Alman milleti gibi gelişmiş ve ileri bir cemiyet üzerine, iptidâî bir içtimâî düzenin yerleştirilmesi sayesinde mümkün olmuştur.

Diktatör, ileri bir cemiyeti, yüksek bir içtimâî oragnizasyon isteyen demokratik vetireden uzaklaştırıp, geri ve iptidâî bir idare yoluna zorlarken, herşeyden evvel ferdiyeti imhaya çalışır. Diktatörün davranışları, giriştiği her hareket, hakim olduğu nizam içinde ferdlerin aciz birer varlık olduklarının, çaresiz ve ümitsiz kalmıya mahkûm bulduklarının telkin edilmesini istihdaf eder. Diktatör her yerde alkışa mevraklıdır, tören, miting, nutuk ve toplantılarda tezahürat, ferde, azınlığa, muhalefete, diktatör karşısında ne kadar aciz kaldığını telkine yarar. Diktatör daima prestijine düşkündür; Çünkü korku telkini, ferde dışardan baskı ve otorite gösterme, ancak kuvvetli görünme, prestijiyel karşısındaki ezme suretiyle olur. Diktatör etrafındakilere "kuvvetli adam" yahut "herşeye kadir" (omnipotent) intibamı telkine mecburdur. Aksi takdirde taraftarlarını bir arada tutma, karşısındakileri yıldırma başka türlü mümkün olamaz.

Cemiyette diktatöre karşı mukavemet edebilmek, demokratik cemiyet geleneklerini herşeye karşı savunabilmek için, ferdlere aydınlara düşen vazife, ferdiyetini daima hissedebilmesi, şahsî sorumluluğunu her an vicdanında duyabilmesi ile mümkündür. Bir cemiyette ferdler, "ben bu işle başa çıkamam" yahut "ben ne yaparsam yapayım, hareketim hiç bir şeyi değiştirmez!" tarzındaki düşünce, diktatörü teşvik eden, onun aradığı muhiti hazırlayan bir davranış olur. Hürriyet ve demokratik düzen için mücadele, ancak herkesin kendi sorumluluğuna düşen işi, başkalarının ne yaptığına bakmadan ifa etmesiyle kazanılabilir. Atatürk'ün gençliğe hitabesinde, millî mücadele başındaki karanlık tabloyu çizdikten sonra "içinde bulunduğunuz şartları düşünmiyeceksin" diye öğüt verişinde, hürriyet mücadelesinin ancak ferdi bir kararla başarılabileceği fikrini bulmaktayız. Hakikaten Hitlere karşı mücadele eden insanların halleti ruhiyesini tasvir eden ve son zamanlarda nesredilen bazı vesikalarda, hürriyet mücahitlerinin, herşeyden evvel dinî bir imanla, vicdanların derunî bir melce olarak sığındıkları görülmektedir.

Hiçbir dayanağı olmadığı halde, vicdanını kendine melce yapan yirmi iki yaşında bir danimarkalı mukavemetçi, Naziler tarafından yakalanıp işkenceye maruz kalınca, ölümünden sonra ele geçen hatıratın da şöyle demektedir: "Ölümden korkan hiç kimse, hürriyet için mücadelede, kâfi derecede olgun sayılamaz" Daimi işkence osnunda baygın bir halde hücrelerine götürülünce, birden ne kadar kuvvetli olduğunu hissetmiştir. Kendisini "garip bir emniyet hissi, dış tesirlere karşı bir donma, bir uyuşukluk kaplamıştır!" Hitlere karşı mukavemet gösteren Alman asillerinden Kont Moltke, idamından iki gün evvel şöyle demiştir: "Maneviyatını hakikaten çok yüksek... Belki biraz çocuklaşıyorum.. Mahkemede, kendimi şöyle bağırımdan nadiren alakoydum, "bütün malımı, rütbemi elimden alın, karımı ve çocuklarımı imha edin. Bedeni öldürün. İlâhî hakikat ve nizam, dimdik devam edecektir." (Dying We Live, Harvill Press.) Tipik misalini hürriyet arzusunu vicdanının derinliğinde duyan iki Avrupalıdan verdiğimiz bu iki misal, bize şunu ifade etmektedir:

Diktatörlükle mücadelede, korkuyu yene ancak, çok sağlam bir iman ve herşeyi vicdanî muhasebeye vuran şahsî mes'uliyet duygusu ile mümkün olabilir. Korku ancak, diktatörün herşeye hakim olamayacağını, onun yüzüne bağırarak, ona meydan okuyan ferdlerin direnmesiyle yenilebilir. Diktatöre, herşeye kadir olmadığını göstermek, ancak onun yarattığı maddî huzursuzluk karşısında, ferdlerin vicdanlarına sığınarak manevî ve ilâhî huzura kavuştuklarını etrafa ilân etmeleriyle mümkündür. Yaygın korku halini ve paniği önlemek, tıpkı Roosevelt'in büyük iktisadî buhranda Amerikan halkına tekrarladığı gibi şu cümlelerin iyi anlaşılma sııyla mümkündür: "Korkudan başka, korkacağımız bir şey yoktur!"

Korku yüzünden, yahut iktidar karşısında duyduğu aciz ve çaresizlik dolayısıyla, bazıları gayri kanunî ve gayri ahlâkî bir takım fiillere alet olur veya, iştirak ederken, kendilerini bu işlerden sorumsuz olarak hissetmeye temayül etmektedirler. Bu halin, tıpkı nazi Almanyasında olduğu gibi, vatandaşın ve aydınların şahsî sorumluluklarının icaplarını yerine getirmemeleri yüzünden, diktatörlüğün yerleşmesine yardım ettiği bir vakaıdır. Vatandaş veya şahsî karar ve sorumluluğunu kullanması gereken herhangi bir makam, korku, telkin veya emsale bakmak suretiyle hareket ettikçe, diktatörlük nizamının bir cemiyete getirdiği istikrarsızlığı büsbütün artırmış olacaktır. Çünkü, ferdi muhakeme ve karar süzgecinden geçmeyen her fiil, telkin, korku, taklit v. s. gibi amillerle derhal kütleyle sirayet edecektir. Bu ise cemiyette, keyfi idare, haksızlık ve zulmün yayılması, içtimâî vicdanda yaranın derinleşmesi neticesini verecektir. Meselâ Macaristanda mü-

şahade edildiği gibi, uzun yıllar korku ve dehşet yoluyla memlekete hâkim olarak, zulmü ve haksızlığı ifrat hadlere götüren kimselerin hareketleri bir müddet önlenememiştir. Fakat bu ifratların önlenemeyişi yüzünden çıkan reaksiyonun şiddeti, totaliter nizamdaki kararsız muvazene halini çok iyi tasvir etmektedir.

İçtimai hadiselerde değişme bekleyen-

ler, mevcut düzenin reformunu arzu edenler, hiç bir zaman "işler zamanla düzeldir" yahut "bu iş benim gayretimle düzeldir" tarzında bedbin ve fatalist bir tavır takınmamalıdır. Unutmamak gerekir ki, içtimai hadise, beşerî bir hadisedir. Beşerî hadiseyi ise insanlar yaratır. İnsanların bir hadise meydana getirmeleri ise, kendi vicdanlarında ve zihinlerinde verecekleri kararlar olur.

İçtimai bünyemizin gelişme derecesi, bizi sorumluluğumuzu kullanmaya teşvik etmektedir. Eğer, içinde bulunduğumuz düzenden şikâyetimiz varsa, herşeyden evvel kendimize sormalıyız: "Bu düzenin değişmesi için kendime düşen payı yaptım mı?" Bu soruya müsbet cevap verebildiğimiz kadar, işlerin düzene gireceğinden emin olabiliriz.

Onbeş Günün Notları

Adalet Bütçesi Dollayısıyla

Adalet Bakanlığı bütçesi görüşülürken, Bakan Prof. Göktürk Türkiyede hâkim teminatının mevcut bulunduğunu; adliyenin istiklâlini gölgelendirecek hiç bir şey yapılmadığını iddia etti.

Hâkim teminatı konusunda, Temyiz Mahkemesi başkanı ve üyelerinin emekliye sevki hakkında, Adalet bakanlığının basın suçları ile ilgili malûm tamimi üzerinde, FORUM öyle etraflı yazılar yayınladı ki, bakanın iddialarını ayrı ayrı ele alıp cerhetmeğe bile artık lüzum görmüyoruz.

Merak ettiğimiz nokta, bakan olduğu vakit yayınladığı bir tamimde, "adalet perisi" ne vurgun görünen Adalet bakanının bugünkü durumu nasıl savunabildiğidir. Eğer Türk adliyesi, bakana aşırı selâhiyetler veren anti-demokratik kanun hüümlerine rağmen, bakanın söylediği şekilde istiklâlini korumuşsa, bunun şerefi elbette 16 Temyiz mensubunu emekliye ayıranlara değil, tamamiyle Türk hâkimlerine aittir.

Acaba, bugünkü iktidar (Profesör - Bakan Hüseyin Avni Göktürk'ten başka), "Türkiyede hâkim teminatı tam olarak mevcuttur. Hâkim statümüz, demokrat bir memleketle memnuniyetle rıza gösterilecek, teminatlı bir statüdür" yolundaki bir tezi,

imzalı bir makale ile savunacak bir tek, Türk hukuk profesörü bulabilirmi?.. Biz her şeye rağmen, iktidarın Üniversitelerimizin her hangi birinde böyle bir tek profesör bile bulamayacağını tahmin ediyoruz. Versa, Forum sayfaları kendisine açıktır.

Başbakana Göre Plân ve Program

Başbakan Ocak ayı başında İstanbulda yaptığı "büyük" basın toplantısında, iktisadi konular üzerinde de durarak, bilhassa hükümetin plân ve programdan ne anladığını, yatırımlar hakkında ve düşündüğünü bir kere daha açıklama fırsatı buldu.

Yatırımların nasıl yapıldığını hatırlatarak, genel muvazene, katma bütçeler, mahallî idareler ve iktisadi devlet teşekkülleri olmak üzere muhtelif devlet müessese ve idarelerinin bu bahisteki usullerini izah etti. Devlet ve Mahallî idarelerin bütçeleri, iktisadi devlet teşekküllerinin de yıllık iş plânları ile, yatırım faaliyetlerinin yıllık program içine sokulduğunu anlattı. Aynı şekilde her fabrika, tesis ve işletme için,

mühendisler ve teknisyenler tarafından yapılan plân ve projelerin mevcut olduğunu söyledi. Bunlarla Türkiyede esasen bir nevi plânlama mevcut olduğu tezini ispat etmek istemiş gibi bir intiba uyandırdığı halde, demecinin bir yerinde "ayrı bir envestirman bütçesinin neden mümkün olamayacağını" izah etmek için, önceden tahmin edilmeyen bir takım imkânların çıkabileceği, binanaleyh bunların "bir programa sokulamıyacağı" iddiasını ileri sürdü. Biraz sonra da, şunları söyledi: "İktisadi kalkınmayı plânlama mefhumunu, bir takım garip ve istismara müsait manalara alanlara sorsak, garbin ileri ve ekonomilerini son derece geliştirmiş memleketleri, meselâ Amerika, iktisadi kalkınmasını acaba beş senelik, on senelik kalkınma programlarıyla tahakkuk ettirerek mi bu raddeye geldi?"

Bu suretle başbakan, yıllık bütçeler ve faaliyet programları dışında, daha uzun vadede plânlamanın hem, önceden tahmini zor hadiselerin meydana çıkması ile Türkiye için elverişli olmadığını iddia etmekte, hem de eskiden gelişmiş memleketlerin bu yolu tutmadan da emellerini tahakkuk ettirdiğini delil olarak zikretmektedir.

Forum da daha evvel, iktisadi plânlamanın mahiyeti üzerinde muhtelif yazılar ve incelemeler yazılmıştı. Bu bahse yakında, daha geniş bir şekilde ve çeşitli yönlerini ele alarak tekrar döneceğiz. Yalnız bu münasebetle kısaca bir kaç noktaya temas etmek yerinde olur.

Bir kere beklenmedik hadiseler vukua geliyor diye, plan yapmak mümkün değildir demek kuvvetli bir delil sayılmaz. Her çeşit plânlama da beklenmeyen yeni vaziyetler için daima yer ve pay vardır. Plan, her yeni hadise meydana çıktıkça yeniden gözden geçirilen ona göre tadil edilen bir rehberdir. Yoksa, her ne olursa harfi de-

1957 YILINDA **2.000.000.000** TÜRKİYE BANKASI
LİRA TUTARINDA İKRAMİYELER

ğıştırılmayan statik bir vesika değildir. Askerî plânlamada, mühendislik plânlamasında, bütçe plânlamasında, hulâsa istikbale muzaf her çeşit tasavvur ve programda daima bir beklenmiyen hal meydana çıkabilir. Bu plânı lüzumsuz kılmaz. Plân herşeyden evvel istikbale muzaf faaliyetlerde, muhtelif sahalarda birbirleriyle kabili telif ahenkli ve tenakuzsuz bir tarzda tanzim edilmesine imkân veren bir metoddur. Plânsız hareket, meselâ bir ev inşaatında, duvar kalınlığı ile kat adedi, oda adediyle, kalorifer tesisatı, ışık ve havalandırma tesisatı arasındaki rabıta ve ahengi daha iyi görmemize nasıl imkân verirse, iktisadî plân da mevcut ve muhtemel kaynaklarla bu kaynakların rakip maksatlar arasında dağılım ve kullanışı arasındaki ahengi tesise yarar. Millî plân yapan memleketler, mevcut hayat standardı ile müstakbel istihşal kapasitesi yani istihlâkle yatırım arasındaki rekabeti tanzime çalışırlar. Keza, devlet sektöründen çıkan talebin, müehlikler, dış alem ve hususî isihlâk sektörlerinden çıkanlarla rakip bir hale düşmesi önlenir. Tıpkı bir sahada harekâtı idare eden komutanın, hedefin ele geçirilmesi için elindeki kuvvetleri bir birini destekler, şekilde faaliyette bulunmalarını tanzim etmesi gibi iş görür. Fazla ileri giden, yahut fazla geride kalan, yayılan ve dağılan kuvvetlerin zaman zaman toparlanmasına imkân veren harekât plânındaki gibi muayyen bir iş sahasının ahenk ve birliğini kurmaya yarar. Millî iktisadî plân, yatırımların muayyen bir hacimde ve istikamette gelişebilmesi için, devletin, hususî müteşebbislerin, müstehliklerin ne yapması gerektiğini gösterir; ekonominin dış alemle olan münasebetlerinin ne olacağını haber verir.

Plânsız hareket eden bir ekonomi, 4 yılda bitirilecek bir projeyi 8 yılda zor bitirip, ilk mahiyetini 2 - 3 misline çıkarttığı halde, plânlı bir ekonomi gerek iç maliyeti, gerekse dış siparişleri ve ithalatı daha önceden tahmin ederek hazırlık yapacağı için, duraklamalara, aşırı fiyat yükselmelerine ve gecikmelere meydan vermeden işi başarır. Plânlı ekonomide işi yürütenler, tahsisat çıkacak mı, malzeme gelecek mi, para yetecek mi gibi endişe ve şüphelerden kurtulmuş hareket ederler. Keza plânlı bir iktisadî kalkınmada, bütün faaliyet sahasındaki karşılıklı münasebetler daha iyi etüd edilerek tanzim edileceği için, böyle bir ekonomi, şeker bulunup kahve ve ilaç bulunmayan, çimento bulunup demir ve çam bulunmayan makina bulunup yedek parça, petrol ve ham madde bulunmayan, hallerde tipik tezahürler gösteren bir keşmekeş ve iktisadî kaosa sürüklenmez.

Diğer memleketlerin bundan bir veya yarım asır evvel kalkınma tarzlarına bakıp, bunu plâncılık aleyhine delil gibi kullanmak, bir asır evvel el tezgâhıyla yapılan istihşal faaliyetinin, bugün elektronik makinalarla yapılması karşısında, bir asır evvel-

ki usulleri tercih etmeye benzer. XX inci asır ortasında artan bilgi ve teknikten istifade için, bugün Asya ve Afrika'nın en geri milletleri bile yarış ederken, bizim ilim ve teknik aleyhtarlığı yapışımız hakikaten hazine zindir.

Enflasyonun Tarifi ve Halk

8 ile 10 Ocak tarihleri arasındaki İstanbul basınında ilk sayfelerin muhtevalarını davranış psikolojisi (behaviour) metodu ile tahlil etmeye kalkınlar, çok dikkate değer bir müşahede ile karşılaşılırlar. Biz, bir misal olmak üzere Cumhuriyet, Yeni Sabah, Dünya, Vatan gazetelerinin üç günlük nüshalarının ilk sayfelerini sür'atlı bir şekilde muhteva analizine tabi tuttuk. Bu gazeteler içinde 8 sütun üzerine başlayarak, ekserisi üç sütunluk manşetlerle 14 haberin İstanbulda, ekmek, et, un, yedek parça, ampul, gaz, dişi malzemesi bühranından bahsettiği görülmüyordu. Aynı zamanda ilk sayfalarda neşredilen 12 resmin de bu haberlerle ilgili olduğu müşahede ediliyordu. Basınımızın muhteva analizini iç sayfelerine kadar götürmedik. Çünkü üç günlük gazete koleksiyonlarının baş sayfa muhtevaları bu notta bahis konusu edilecek problem hakkında kâfi fikir vermekteydi.

Uzun zamandanberi yokluğu ve darlığı bilinen maddeler listesine halkın en lüzumlu ihtiyaç maddelerinde olan ekmek, un, et, gaz, ampul, dişi malzemesi gibi yeni maddelerin eklenmesine sebep nedir? Resmî makamların şimdiye kadar bu hususta bir açıklama yaptıkları duyulmamakla beraber, eski açıklama tarzlarını hatırlıyalm. «Muhalefet mensubu politikacılar ve basın sun'î darlık bühranları yaratacak tarzda telkinler yaparak halkı telâşa sevk ediyor» Tarzında bir itham ilk baş vurulan izah tarzı idi. Son zamanlarda basın ve muhalefet sözcülerinin, ağır kanunî müeyyideler karşısında iktisadî meseleler, darlık ve yokluklar hakkında bir söz söylemesi mümkün olmadığına göre, hükümetin eskiden başvurduğu izah yoluna müracaat edeceğini sanmıyoruz.

Resmî sözcülerin baş vurduğu diğer bir izah tarzı da, halkın hayat seviyesinin yükseldiği, istihlâkin arttığı bu sebeple bir çok malların sür'atle piyasadan çekildiğidir. Bu izah tarzının meselâ fırından ekmek alamayan, yahut kasaptan et, bakkaldan ampul bulamayan halkı ne dereceye kadar tatmin ve teskin ettiğini bilmiyoruz. Bildiğimiz birşey varsa, o da uzun zamandanberi sözünü ettiğimiz enflasyon'un tipik teza-

hürlerinin bu suretle meydana çıkmasıdır. Hükümet, Semantik ilminin sahasına giren, mefhumların ve kelimelerin mana değiştirmesi konuları üzerine gayreti teksif edecek yerde, iktisat ilminde enflasyonun tezahürleri, sebepleri ve çarelerini izah eden bahislerle meşgul olsa çok daha isabetli hareket etmiş olur kanaatındayız. Çünkü enflasyon kelimesini afaroz etmek, tipik enflasyon tezahürlerine «sun'î darlık bühranı yaratma» yahut «artan hayat stan dardının bir neticesi» gibi halkı güldürecek ve aynı zamanda kızdıracak adlar takma ile bir netice alınmaz.

Enflasyon, devletin aşırı masraf politikasıyla bozmuş olduğu arz ve talep dengesini, iktisadî düzenin umumî fiyat artışı, yokluklar ve alıcı kuyrukları ile düzenlemeye, vesikalamaya çalıştığı bir haldir. İstanbul basının son günlerdeki muhtevası, enflasyonun bu tarifini, resmî çevreler anlamamakta devam etse de, halkın çok iyi anlamasına vesile teşkil edecektir.

Ne İçin Yapılır Ne İçin Kaldırılır ?

İstanbul'da tranvay otobüs, tünel ve havagazına yılaşından itibaren tatbik olunmak üzere yapılan zamlar üç gün sonra Başbakan'ın emrile tranvay ve havagazından kaldırılmıştır. Mesele bir kaç bakımdan üzerinde durulmaya değer.

Bilindiği üzere bu nevi zamlar Bayındırlık Bakanlığının yetkili organlarının tetkikinden ve kabulünden sonra mümkün olabilir. Hâdisede de böyle bir tetkik yapılmış ve İ. E. T. T. İdaresinin zammını zarurî gösteren sebeplerin yerinde olduğu sonucuna varılmıştır. Böyle bir prosedürden sonra Başbakan'ın meseleye müdahâle ederek ileri sürülen sebepleri makûl ve kâfi görmemesi izahı güç bir hâdiseler olarak belirmektedir. Başbakan yetkili teknik organların yerini almıştır. Böyle bir hâl Bayındırlık Bakanlığının bu nevi kararlarına olan itimadı azaltabilir. Şayet Başbakan'ın kararında politik mülâhazalar hakim olmuşsa, teknik organların kararlarına karşı itimadın zayıflamaması için bu hususun açık bir şekilde ifadesi yerinde olurdu.

Meselenin işletme iktisadî bakımından mülâhazası da bazı tenkitleri dâvet etmektedir. Bizde genel olarak âmme hizmeti gören işletmeler ve müesseseler işletme meselelerini daima kolay fakat âmmeye her zaman faydalı olmayan yönlerden halletmek temayülü göstermek itiyadındadırlar. Âmme hizmeti gören müesseseler, zamları en son müracaat olunacak bir tedbir olarak görmelidirler. Rasyonalizasyon, produktive-

nin artırılması, lüzumsuz ısraftan kaçınma iyi bir işletmeciliğin hiç bir zaman gözden uzak bulundurmaması gereken üç esastır. İ.E.T. T. İdaresi 1950 yıllarında İsviçre'den davet ettiği bir mütehassıs heyetine rasyonel rasyona sağlamak için lüzumlu tetkikleri yaptırmıştı. Kendisine sunulan rapor, kıymetli tavsiyeleri ihtiva etmekte idi. Binlerce lira sarfeyerek hazırlanan raporları raflarda uyutmak ta rasyonel bir faaliyet sa yılmamalıdır.

Zamların bir de sosyal ve psikolojik cepheleden mütalâası lâzımdır. Tranvay, havagazı, otobüs hizmetinin gittikçe pahalılaştırılması mütevazı gelirli ailelerin bütçelerinde azımsanılmıyacak gedikler açabilir. Hususile enflasyon devrelerinde bu hususa dikkat olunmalıdır. Âme işletmeleri enflasyonu körükleyici tedbirlerden mümkün olduğu kadar kaçınmalıdır. Âme işletmeleri bu nevi hareketleri ile diğer saha ve faaliyetlere öncülük yapmamalıdır. Sonra öyle bir psikolojik hava hasil olur ki girilen fasit daire içinden kolay bir şekilde çıkılamaz.

955 Sayımının Örnekleme Neticeleri

15 Kasım 1955 tarihli 39 sayılı Forum'da, 1955 nüfus sayımının telgrafla alınan neticelerini bildiren İstatistik Genel Müdürlüğünün bir yayını üzerinde durmuştuk. Bu sefer genel müdürlük, 24 milyonu aşan bir nüfus sayımının tam tasnif neticelerini alabilmek için en az iki yıl çalışmak gerektiğini göz önünde tutarak, sayım birimlerinin % 10 u üzerinden örnekleme metoduyla elde edilen neticeleri yayınlamıştır (1955 Genel Nüfus Sayımı, % 10 örnekleme usulü ile elde edilen Türkiye neticeleri, Ankara 1956).

Bu neticeler sayım fişlerinin tam tasnifinden çıkacak bilgilere tam olarak uymasa bile, bize sayımla öğrenmek istediğimiz noktalar hakkında hakikî duruma çok yakın bir fikir verebilecek mahiyettedir.

Nüfusun yaş, dil, din, tahsil, meslek, çalışma, ikametgâh v.s. gibi hususlara dair verilen bilgiler arasında çok ilgi çekici noktalar vardır. Yeni sayımda, meslek, çalışma durumu, ikametgâh vaziyeti hakkında bir çok yenilikler vardır. Sayımlarda yeniliklerin görülmesi hem bir avantaj, hem de bir bakıma zararlı telâkki edilebilir. Yeni sorular ve bunlara göre meydana çıkan yeni bilgiler, o yıldan itibaren nüfusun bünyesinde meydana gelen bazı mühim değişmeler hakkında bize ip uçları kazandırır. Sadece, eski yıllara ait hazırlanan bazı seri lere devam edilmeyişi yüzünden mukayese imkânlarını güçleştirirler.

Türkiyede konuşulan lisanlar bakımından, nüfusun bünyesini gösteren tablolar, Rumca, Ermenice ve yahudice gibi e-

kalliyet dillerini konuşanların 1945 sayımındanberi azalmaya devam ettiğini göstermektedir. Bu, ekalliyet nüfusunun gittikçe türkçeyi ana lisan olarak kullanmaya başladığını ifade etmemektedir. Çünkü Ortodoks, gregoryen ve musevî dinlerine mensup nüfusta da paralel bir azalma görülmektedir. Aynı şekilde kürtçe konuşan vatandaşların adedinde de 1950 sayımından itibaren ilk defa bir azalma müşahade edilmektedir. Kürtçe konuşanlar 1950 de 1.855 bin iken, 1955 de 1.507 bine inmişler, yani 350 bin kadar azalmışlardır. Bunda 1950 ile 1955 devresi esnasında nüfusun sür'atle artmasını intaç eden nisbeten sür'atli bir iktisadî kalkınma hareketinden, kürtçe konuşan mıntıklar halkının aynı nisbette hisse almadığı neticesi çıkarılabilir.

Türkiyede yabancı kültür tesirinin istikametini göstermesi bakımından ikinci dil olarak yabancı dil bilgisini gösteren tablo şöyledir:

Yıllar	1935	1945	1955
İngilizce	7.699	23.529	63.511
Fransızca	48.895	81.615	78.149
Almanca	8.372	14.208	20.707

20 sene esnasında Türkiyede üç büyük batı dilini bilenlerin sayısı 100 bin kadar artmıştır. Bilhassa İngilizcenin artışı çok dikkate şayandır; sekiz misli kadardır. Fransızca bilenler 1945 - 55 devresi esnasında, eski nesil aydınlarının ortadan çekilmeleriyle azalmış olmasına rağmen gene de Türkiyede en çok bilinen yabancı dil olmakta devam etmektedir.

Okuma yazma bilenlerin durumu şöyledir:

	1935	1940	1945	1950	1955
Okur yazar	2.476	3.268	4.557	5.780	7.726

adedi (milyon olarak)

Nisbet (%) 19.2 22.4 29.0 33.6 40.0

Bu tablo, ilk öğretim faaliyetinin en kesif olduğu devrenin 1940 - 45 arası olduğunu açıkça göstermektedir. Okur yazar adedi bu arada 2, 3 milyon kadar artmış, nisbet ise % 6.6 kadar yükselmiştir. Bunda köy enstitüleri hissesinin tesiri vardır. Artık 6 yaşından yukarı olan nüfusumuz içinde okur yazar sayısı 8 milyon civarına çıkarak, nüfusun yarısına yaklaşmıştır. Bu ümitli bir neticedir.

Nüfusun yaş bölünüşünde, dikkati çeken bir özellik, faal ve verimli iş gücü telâkki edilen 15 - 60 yaş arasındaki nüfusun adedindeki artıştır. Bu artış aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Bu tablo bize nüfusun 20 yıl içinde 5 milyona yakın yeni iş gücü kazandığını göstermektedir. Yıllık vasatî artışın en yüksek olduğu devre 1945 - 50 arasıdır. 1945 den

	1935	1940	1945	1950	1955
15-60 yaş arasında					
Nüfus (milyon)	8.323	9.152	10.169	11.656	13.036
Devre artışı		829	1.017	1.487	1.380
Yıllık vasatî artış		160	200	290	270
Genel nüfusa nisbet (%)	51.5	51.4	54.1	53.9	54.1

sonra her yıl iş gücüne katılanların adedi 250 binin üstündedir. İş gücündeki 5 milyona yakın artışın 3-2 milyonu ziraata gitmiştir. Endüstri 300 bine yakın bir nüfus kazanmıştır. Ziraatta ekilen saha 1934 -38 de 7.3 milyon hektar iken 1955 de 13.8 milyona çıkmıştır. Bu bize 1955 yılına kadar, artan nüfusun ziraatta bir miktar mahreç bulduğunu göstermektedir. 14 küsur milyon hektarın, ekilebileceği arazinin azamî hududuna yaklaştığı farzedilirse, 1955 den sonra, ziraat sahasında bir nüfus sıkışmasının daha hissedilir bir hale geleceği kabul edilebilir. Çalışabilen nüfusun nisbetinin 1945 den sonra artışı, ekonomide müstahsil gücün yükselmesini ifade eder. Ziraat sahası bu nüfusa kapandıkça, sanayileşme ile bunun massedilmesi zarureti kendiliğinden meydana çıkar. 1950 - 55 devresinde sanayide artan iş gücü 130 bin civarındadır ki bu çok düşük bir nisbet ifade eder.

1955 sayımının daha bir çok ilgi çekici yönlerinin incelenmesini başka bir sayıya bırakıyoruz.

Dünyada Basın Tahditleri

Associated Press Ajansı, dünyada basın üzerinde mevcut tazyik ve tahditler üzerine bir tetkik yayınlamıştır. Bu tedkike göre, basın hürriyetini tahdit eden sansür usulünün muhtelif şekilleri vardır.

Birinci şekil haberlerin kaynağında tutulması, propaganda ve resmî görüşün mak-satlarına uyacak tarzda tahrif edilmesi şeklidir. Bu usul bilhassa diktatörlüklerde geniş bir şekilde tatbik edilmektedir.

İkinci usul basın ve radyo üzerinde iktisadî tazyikler ve kanunî tahditlerin vazetilmesidir. Bu da diktatörlüklerin geniş bir şekilde istifade ettiği metodlardan biridir.

Diğer bir usul, dahilde tam bir sansüre ilâveten, bilhassa yabancı muhabirlerin dışarıya yolladıkları haberlerin ya tamamen veya kısmen tutulması usulüdür. Buna bilhassa Sovyet Rusya ve bazı Ortadoğu memleketlerinde raslanmaktadır.

Daha başka bir usul de, yabancı basın mensuplarına yapılan tazyiktir. Ya memleketten dışarı çıkarma yahut memlekete hiç kabul etmeme şeklinde kendini göstermektedir. Çekoslavakya, Romanya ve Bulgaristan, Macar hadiselerinden önce yabancı muhabirleri memlekete sokmaya müsaade ettiği halde, şimdi artık yeni viza vermemekte ve mevcutları da, verdiği havadisler işlerine gelmezse, vizasını uzatma-

mak yahut memlekette çıkınca tekrar almamak suretiyle, uzaklaştırma yollarını ara maktadırlar.

Basın üzerinde Fransada ve İtalyada da bazı tahditler vardır. Fransada emniyeti ha leldar eden yazı bulunan gazeteler toplatılabilir, İtalyada, resmî makamlar bazı havadisleri tutmak suretiyle basına intikali önleyebilirler. Batı Almanyada hükümetin basına her türlü müdahalesi, esas teşkilât kanunu ile yasak edilmiştir.

Doğu Almanyada ise resmen müsaade edilmeyen bir havadisın neşri suçtur. Basın ve radyo üzerinde hükümetin tam bir kontrolü vardır.

İspanyada dahili harptenberi basın, hükümet kontrolü altındadır. Yabancı muhabirler, dışarıya istedikleri telgrafi gönderebildikleri halde, bunlar içinde hükümetçe yanlış telâkki edilenler hakkında resmî makamlara izahat vermek üzere çağrılırlar. Portekizde basın üzerinde tahditler mevcut olmakla beraber yabancı muhabirler bundan müstesnadır.

Kuzey Afrikada yeni kurulan Fas ve Tunus hükümetleri basına müdahalede bulunmaktadırlar. Cezayirde de Fransız makamları basın hürriyetini kısımlıdır. Güney Afrikada da basın üzerinde tazyik mevcuttur.

Ortadoğu memleketlerinde Süveyş buhranındanberi basın üzerindeki tazyik artmıştır. Mısır bütün haberlerin resmî makamlar kanalıyla geçmesi usulünü koymuştur. Suriyede de tam sansür devam etmektedir. Uzun zamandır basın hürriyetine sahip olan Lübnanda askerî makamlar dışarıya giden bütün haberleri gözden geçirmektedir. Askerî kriz hafifledikçe, Ürdün basın üzerindeki sivil ve askerî sansürü kal dırmıştır. İsrail ve Irakta da basın üzerindeki askerî ve sivil makamların tazyiki devam etmektedir.

Komünist Çin de basın sıkı kontrol altındadır. Fakat yabancı muhabirlerin dışarıya yolladığı haberler tahdide tâbi değildir. Milliyetçi Çin de (Formoza) ise, resmî görüşü takip etmeyen basın mensupları üzerinde tazyik ağırdır.

Japonya ve Filipinlerde tam bir basın hürriyeti vardır. Tayland ve Burma'da resmî bir tahdit bulunmamakla beraber, resmî makamların hoşuna gitmeyen haberler yollayan yabancı muhabirlere karşı endirekt yollarla bazı tazyikler ve misilleme hareketleri müşahede edilmiştir.

Güney Amerikada Peru tam bir basın hürriyetine sahiptir. Brezilyada tam bir tahdit bulunmamakla beraber, hükümet darbesi teşebbüsü esnasında konan sıkı yönetimin koyduğu bazı muvakkat tahditler vardır. Kolombiyada ilân edilen sıkı yönetim, basın üzerindeki tazyiki zaman zaman hafifletip şiddetlendirmektedir. Amerika-lılararası Basın Birliği, Kolombiya diktatörü Cumhurbaşkanı "meşru fikir ve ifade

hürriyetlerini ihlâl etmekle" itham etmiştir. Boliviyada gazeteciler ve başyazarlar hükümetten çekindikleri için, kendi kendilerini tahdit zaruretiyle duymaktadırlar. Paraguvay'da ise hem iç basın, hem de yabancı muhabirler, diktatör cumhurbaşkanının ağır tehditlerine maruzdur.

Türkiye hakkında şöyle denmektedir: "Türk basını, Türkiyenin siyasi ve iktisadi menfaatlarını sarsma ihtimali olan "yanlış haberler" den dolayı hapis ve para cezası koyan ağır bir basın kanununun taziyki altındadır. Bu yüzden bir çok kimseler hüküm giymiştir."

Zaman zaman, milletlerarası teşekküllerin, muhtelif müesseselerin, mukayeseli bir şekilde dünyadaki basın rejimlerini gözden geçirmeleri, basın hürriyeti üzerinde hassas olan dünya efkârını aydınlatma bakımından çok faydalı olmaktadır. Bu suretle her memleket kendisinin başkaları tarafından nasıl görüldüğünü, basın hürriyeti bakımından, muhtelif siyasi rejimlere mensup hangi devlet kategorilerine yaklaş tığını daha iyi idrak imkânına kavuşmaktadır.

"Başka Kimse Yapamaz,"

Büyük İngiliz dergisi «Economist» Eisenhower Doktrini hakkında işte bu ifâdeyi kullanmaktadır. Gerçekten, Mısır'a vâki son İngiliz-Fransız tecavüzü, bundan böyle bu Devletlerin, Batı namına Ortadoğu meselelerinin hâlinde müessir olabilmek için gerekli asgarî prestij ve nüfuzu Arap halk kütelleri ve şimdilik Irak hariç - Arap Devlet ricali nezdinde tamamen kaybetmelerini intaç etmiştir. Fransa'nın Cezayir'de tâkip ettiği utandırıcı tenkil politikası ise, Batı'yı ve Fransa'yı Arap Birliği'ne ve Mısır'a tercih etmeye âmade olan Mağrip liderlerini Fransa'dan gündün güne uzaklaştırmaktadır.

Bu Derginin defalarla ifâde ettiği kanaat şudur ki Ortadoğu şayet Batı'ya kazanılmak isteniyorsa Batı Devletlerinin bu bölge Devletleriyle olan münasebetlerini, gerek siyasi, gerek iktisadi sahalarda tam müsavat esası üzerinde yeniden ve bir an evvel tanzim etmeleri zaruridir. Hâlen, bu işi, samimi yetine inandırabilecek şekilde yapmaya kadir olan ve bunu yapmak için gereken maddî imkânlarla da sahip olan tek Batı Devletinin de Birleşik Amerika olduğu aşîkârdır.

Birleşik Amerika, nasıl Monroe Doktrini devrinde Orta ve Güney Amerika milliyetçilerini meselâ Üçüncü Napoleon'un tecavüzlerine karşı desteklemişse, bugün de Ortadoğunun genç milliyetçi hareketlerini destekleyecektir.

Bugün Ortadoğuda halk kütellerini temsil eden ve onları harekete geçirebilen başka bir kuvvet esasen mevcut değildir. Elbette ki meselâ Nâsır'ın çok tecrübesizce ve aşırı hareketleri olmuştur. Ancak bu, onun temsil ettiği milliyetçilik hareketine yüz çevirmemiz için bir sebep olamaz; kaldı ki nasıl Nahas Paşa da aynı temayülleri temsile gayret etmişse, Nâsır'dan sonra şayet biri gelecekse o da aynı temayülleri temsil edecektir.

Bu demek değildir ki Batı ve bu meyanda Türkiye, Arap Liderlerinin her hareketini tasvip etmelidir. Arap Liderleri de şunu anlamalıdır ki sömürgecilik gibi bir problem bir günde halledilemez; bu işte de bir takım safhalardan geçmek gerekecektir. Diğer taraftan, sömürgeciliğin tasfiyesi, bilfarz İngiltere'nin Ortadoğu'dan tamamen kovulması, orada hiçbir iktisadi işletme hakkına dahi sahip olamaması mânâsına gelemez. Diğer taraftan, komünist olmayan Arap Liderlerinin, bu arada Nâsır'ın, neticede Rus nüfuzunu Ortadoğuya sokmaktan başka birşeye yaramayacak olan şantaj metodlarından külliyyen vazgeçmeleri zaruridir.

Eisenhower Doktrini bu bakımdan hem Arap Liderlerine, hem de Sovyetlere kat'i bir ihtar teşkil etmektedir. Birleşik Amerika, beynelmil komünizmin idare edeceği herhangi bir tecavüze karşı, ilgili Devletin talebi üzerine, müşterek meşru müdafaa esasına binaen, icabında askerî kudretini istimal etmekten çekinmeyecektir. Bunun tereddütsüzce ilânı, şantaj metodlarının müsmir olmayacağını büyük bir açıklıkla ilgililere anlatmış olsa gerektir.

Bunun yanında Birleşik Amerika, hatta, Yugoslavya tipi bir komünizmi Ortadoğuda tanyacağını beyan etmek suretiyle girişeceği iktisadi ve askerî yardım politikasında şu veya bu pakta dâhil olmak, şu veya bu dahil rejime sahip olmak gibi kistaslara itibar etmeyeceğini açıkça belirtmiştir. Gelecek seneden itibaren 400 milyon dolarlık yardımın kullanılması, bu suretle, Arap Devlet adamları arasındaki hizip mücadelelerinin bir mevzuu hâline getirilmekten kurtarılmaktadır.

Bu bakımdan, Birleşik Amerika'nın Bağdat Paktına karşı aldığı durum da son derece ilgi çekicidir. Birleşik Amerika bu Paktın aleyhinde değilse de ona girmeyi derpiş etmemektedir. Bu demektir ki Bağdat Paktı Birleşik Amerika tarafından verimli bir Ortadoğu politikasının gelişebileceği en müsait muhit olarak telâkki edilmemektedir. Bu niçin böyledir? Bu Dergi bu noktayı sık sık belirtmiştir. Bu noktadaki sorumlulukları üzerinde, gerek İngiltere'nin, gerek - başta Irak ve Türkiye olmak üzere-sair Bağdat Paktı Devletlerinin iyice durmaları lâzımdır.

Eisenhower Doktrini, yavaş yavaş, Ortadoğuda refah, istikrar ve sulhün kuvvetlenmesine hizmet edecektir. Bu doktrin herşeyden evvel Ortadoğuda sömürgecilik metodlarının tasfiyesini ve Arap Milletleriyle münasebetlerin yeni

ve sıhhatli esaslar üzerinde tanzimini derpiş etmektedir. Ancak, bu gayesine doğru ilerledikçe, Arapların İsrail olubittisini de daha sakin ve realist bir tarzda görmeleri imkânlarını sağlamış olacaktır.

kım ittifak taahhütleri altına girmemiş olduğumuzun resmen ve en kat'i bir dille ifâde edilmesi olmuştur. Bundan ziyadesiyle memnuniyet duymaktayız. Ancak, bu münasebetle verilen izahat, Bağdat Tebliğinin mantık ve hukuk tefsiri kaideleri gereğince tesbiti mümkün olan hakiki manasına aykırıdır. Sayın İbrahim Öktem'in çok yerinde olarak belirttiği gibi, Dört Devletin imzaladığı bir vesika rıza müşareketine dayanırsa bir varlık ifâde edebilir. Bu itibarla, Bağdat Tebliğinde Beyrut Tebliğinin umumî manasına iştirakten, bu umumî manayı, Beyrut Tebliğinin bütün kısımlarının manalarının tesbit ettiği neticesine varmak lâzımdır. Aksi hâlde, Bağdat Tebliğiyle, Beyrut tebliğinin umumî manasına değil, fakat sadece harp tehditleri savunmayan bazı kısımlarına iştirak edildiği anlaşılır. Nitekim anlaşılmıştır ki bilhassa Irak ile-Bağdat Tebliğini imzalarken aramızda tam rıza müşareketi yoktu. Şu hâlde, Müttefiklerimizle aramızdaki görüş farklarını hiç de müessir bir şekilde örtmeyen bir lisanla kaleme alınmış olan bu tebliğin politik faidesi ve tesiri ne olmuştur? Ne olabilir?!

Parlamentomuzda İlk Dış Politika Tartışması

28 Aralık 1956 günü Büyük Millet Meclisinde Hürriyet Partisi ve Cumhuriyetçi Millet Partisi milletvekillerinin vermiş oldukları dört sözlü soru münasebetiyle, ilk defa, ciddi bir dış politika tartışması cereyan etti. Aslında bu tartışmaya bir müzakere demeye imkân yoktur. Filhakika, Hükümetin sözlü soruların hududu dışına çıkarak verdiği umumî izahata mukabil, Muhalefet Partisi Grupları Sözcülerine konuşmak imkânı İç Tüzük hükümlerine mugayir olarak verilmemiştir. Buna rağmen, sözlü soru sahipleri, temas ettikleri mevzular dahilinde dahi Hükümet temsilcileriyle ve bilhassa Başbakanla tartışmak imkânını fiilen bulabilmişlerdir

Kanaatimizce, bu müzakereler sırasında Hükümetçe verilen izahatı birçok hususlarda tatminkâr addetmeye imkân yoktur.

Ahşılmış Temalar

Hariciye Vekil Vekilinin okuduğu uzun nutukta, her zaman olduğu gibi, Demirperde gerisinde cereyan eden pek önemli hâdiselerin iktisadî ve içtimâî derin sebepleri üzerinde bir illik tahlil denemesine dahi girişilmeden iki blok arasındaki gerginliğin devam edeceğine dair olan inancın belirtilmesiyle yetinilmiştir. Sovyet Rusyada neo-stalinist cereyanların kuvvetlendiği aşikârdır. Emperyalist metodlardan uzaklaşma gayretinin aldatici olduğu, bugün, bu Dergide de her zaman belirtilmiş olduğu gibi, açıkça ortaya çıkmıştır. Ancak, bu demek değildir ki Demirperde gerisinde problemler hep aynı kalmaktadır. Bil'akis, Macaristan ve Polonya hâdiseleri ve Sovyetlerin Titoculuğa karşı tekrar reva görmeye başladıkları sert muamele, Kremlin idarecilerinin Stalin devrindeki problemlerden çok daha başka ve vahim problemlerle karşılaştıklarını göstermektedir. Bu problemlerin Meclis önünde tahlilinde ve Gomulka hareketi gibi hareketler karşısında Hükümetin düşüncelerinin ne olduğunu öğrenmekte faide vardı.

Aynı nutukta nötralist Devletlere karşı mutad hücumlar tekrarlanmıştır. Bu hücumları da pek sathî gördüğümüzü belirtmek lâzımdır. Bu Dergi Batı sa-

vunma tertiplerine ve bilhassa NATO'ya bağlılığımızın en hararetili taraftarlarından biridir. Bu bakımdan, Türkiye'nin kanaatleri elbette nötralist Devletlerinkilere tetabuk edemez. Ancak, hiç bir zaman unutulmaması gereken bir nokta vardır ki o da nötralist devletler arasında tam bir benzerliğin mevcut olmadığıdır. Realist bir politikanın Hindistan, Yugoslavya ve Mısır arasındaki farkları görebilmesi ve fazla geniş ummîleştirmelerden kaçınması lâzımdır. Nutukta, üstü kapalı bir tarzda kendisine karşı en ağır hücumlar yapılan Hindistan ile savunma paktlarının lüzumu hususundaki görüşlerimizin uymaması, bu memleketin, iktisadî kalkınmanın demokratik metodlarla tahakkuk edebileceği inancına sahip büyük ve nüfuzlu bir memleket olduğunu unutmamızı ve bu Devletle hiç değilse Müttefiklerimiz Birleşik Amerika ve İngiltere kadar dostluk ve müteakıl anlayış münasebetlerini terviç etmememizi gerektirmez. Asya memleketlerinin komünist metodları benimsememeleri, en geniş ölçüde, Nehru tecrübesinin Hindistanda başarı sağlamasına bağlıdır. Sadece bu hakikat bile bize, Hindistan ile görüş ayrılıklarımızı münakaşa ederken sınırlı bir polemige kendimizi kaptırmamız lüzumunu gösterse gerektir.

Ortadoğu Meseleleri

Hükümetin izahatı Ortadoğu meselelerine bakarken kapıldığı büyük optik hatasından hâlâ kurtulamadığını göstermektedir. Gerçekten, Hükümet, Ortadoğuda Batı'ya ve bu meyanda Türkiye'ye karşı mevcut aleyhtarlığın idareci zümrelere has olduğuna kani olup bizzat arap efkârınumiyesini tamamen tenzih etmek istemektedir. Bu kanaatin yanlışlığı üzerinde Dergimiz, artık burada tekrarına lüzum görmeyecek kadar çok durmuştur. Hükümet bu hususta o kadar hatalıdır ki son zamanlarda aleyhimizde cereyan eden nümâyişleri, İsrail'den elçimizi geri çekmemizin müsbet neticelerinin bir delili olarak karşılamıştır.

Son Bağdat Tebliğinin hakiki manası üzerinde Hükümetin verdiği izahatın tek faidesi, bu tebliğle yeni bir ta-

hakkın meselesi hakkındaki düşüncelerinin ne olduğunu anlamak maalesef kabil olamamıştır.

Hükümet, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun Mısır'a vâki tecavüzü görüşmek üzere yaptığı fevkal'ade toplantısının gündemine niçin çekimser rey verdiğini de Sayın Ahmet Bilgin'in sarıh bir sualine rağmen izahsız bırakmıştır.

Kıbrıs Meselesi

Kıbrıs meselesi hakkında ortaya çıkan en mühim husus Ada'nın taksimi hakkındaki İngiliz görüşünün mahiyetinin Hükümet tarafından doğru anlaşılmadığıdır.

Filhakika, Başbakan bu hususta aynen şöyle demektedir:

«İngiliz Hükümeti diyor ki: bir gün gelir de self-determination'ı tatbik edecek olursam bu self-determination hem Rumlar için, hem Türkler için sahih olacaktır. İngiltere Hükümeti bunu taahhüt olarak ifâde ediyor.»

Yine Başbakanın sarfettiği bir cümle de aynen şudur:

«Türk Hükümeti taksim meselesini sayarı iltifat bir teklif olarak telâkki etmektedir.» Biraz evvel de Başbakan «taksim meselesinin» «Lennox - Boyd'un ağzından Hükümetin Fikri olarak ifâde edilmiş olmasını» da Cihat Baban'ın «Setrü ihfa» ettiğini, söylemiştir.

Halbuki, bizim elimizdeki vesikalar, İngiltere Hükümetinin taksim konusundaki görüşünü 19 Aralık 1955 günü Aşam Kamarasında açıklamış olan Sömürgele Bakan Mr. Lennox Boyd'un şu beyanlarda bulunduğunu kaydetmektedir:

«Beynelmül ve stratejik durum müsaade edince ve muhtariyet idaresinin memnuniyet verici bir şekilde işlemekte olması kaydıyla, self-determination'ın tatbiki meselesini tekrar gözden geçirmeye âmâde olacağız.

Hükümetin maksadı şudur ki bunun zamanı geldiği vakit self-determination'un tatbiki o tarzda olmalıdır ki Kıbrıs Türk Cemaatine, Rum Cemaatinden daha az olmamak üzere, kendi müstakbel statüsünü kendi kendisine kararlaştırma serbestisi tanınmalıdır.

Başka bir tâbirle, Majestelerinin Hükümeti, böyle bir muhtelit ahali bahis konusu olduğu vakit self-determination'ın tatbikinin muhtemel çareler arasında taksimi de ihtiva etmesi gerektiği kanaatinde dir.

Sömürgeler Bakanı, bir müddet sonra da Muhalefet Lideri Mr. Gaitskell'e cevaben, taksim mevzuunda Türk ve Yunan Hükümetlerine" yapılmış bir teklif olmadığını" beyan etmiş ve şunları söylemiştir:

"Şu anda, taksim yapılmasını telkin etmekte değilim; ve, hiçbirimiz taksimi burada veya dünyanın birçok başka bölgelerinde birçok meselelerin en iyi hâl çaresi olarak telâkki etmemektedir."

Bu karşılıklı beyanlardan bizim anladığımız şudur: Kıbrıs Türklerine self-determination bahsinde Kıbrıs Rumları kadar hak tanınmasında Mr. Lennox-Boyd ile Başbakan Mutabıktırlar. Başbakan, «İngiltere Hükümetinin bu kararını tastik ediyorum" diyor. Ancak, bunun tek gerçekleşme şekli - yine İngiltere Hükümetine göre - taksim değildir. İngiltere Hükümeti, şimdiki hâlde taksim mevzuunda resmî bir teklif ve teahhütte bulunmamıştır; taksimi sadece ihtimallerden biri olarak zihninden geçirmektedir. Halbuki, Türk Hükümeti hâlen taksimi tek hâl çaresi olarak, görmektedir.

Diğer ihtimaller, ise, meselâ, Ada halkının bir birlik hâlinde yaşamaya devam etmesi veya kondominium olsa gerektir.

Görülüyor ki taksim fikrinin bugünkü mahiyeti üzerinde Türk Hükümetiyle İngiliz Hükümetinin görüşleri, Sayın Cihad Baban'ın da belirttiği gibi birbirine tamamen tetabük etmemektedir.

Ancak, şayet Mr. Lennox-Boyd, İstanbul'da Başbakana, bilâhare Avam Kamarasında söylediklerinden daha ileri şeyler söylemişse, o zaman iş bir dereceye kadar değişir. Lâkin, öyle bile olsa, Mr. Lennox-Boyd'un İstanbul'da Başbakana söylemiş olabileceği sevindirici sözlerin ne dereceye kadar, İngiltere'nin bugünkü Hükümetini, ve ondan da mühim olarak Birleşik Krallık Devletini ilzam edip etmeyeceği yine de câyi sual olarak kahr,

Muhalefetin Durumu

C. M. P.'li soru sahipleri beyanları esnasında temas ettikleri çok ilgi çekici noktaların yanında dış politika meselelerinde Hükümetin Meclisten mukaddem direktif alması gerektiği gibi hukukî hatalara düşmeselerdi ve Hükümetin dış politikasında Birleşmiş Milletler Kararlarının dışında hareket etmiş olduğu gibi hakikate uymayan sözler söylemeselerdi çok daha tesirli olabilirdi.

Hürriyet Partili Sayın İbrahim Öktem Bağdat Tebliğinin Beyrut Tebliğine atıf yapan maddesini çok güzel bir şekilde tefsir etti. Sualinin hududu içinde kalmasını bilerek Başbakanı, yeni bir taahhütte bulunulmadığını gayet sarîh bir şekilde ifade etmeye sevketti. Aynı Partiden Cihad Baban, Kıbrıs meselesini bugüne kadar Meclis kürsüsünden en ilmi ve müessir bir şekilde tahlil eden hatip olmasını bildi. Baban, taksim fikrini ceffelkalem reddetmemekle, demagojiden uzak bir hattı hareket takip etti kendisi bu bakımdan da bilhassa tebrike şayandır.

C. H. Partisi, her nedense, bu kadar hâdiselerle dolu olan bir devre içinde sözlü soru mevzuu yapacak bir konu bulamamıştı. Bu bakımdan, ilk defa, dış politika meselelerinde inisyatifi diğer Muhalefet Partilerine kaptırdı. Bununla beraber, Sayın İnönü'nün taksim fikrini b â r i z bir şekilde alkışlarla karşılaması kendisinin dış poli-

tika meselelerindeki devlet adamı vasfını tekrar teyit eden sayısı pek çok işaretlerden birini teşkil etmiştir. Ancak, Halk Partisinin, bu kadar önemli bir meselede fikrini açıklarken Liderinin bir jestiyle iktifa etmemesi, bu jestin ifade ettiği manayı parti içi demokrasi kaidelerine uygun olarak yetkili organlarına da tescil ve ilân ettirmesini beklemekteyiz.

DÜZELTME

Geçen sayımızda yayılanan "Kıbrıs Siyasetimizde Dönemeç Noktası" başlıklı Notta 3. üncü sahifenin 1. inci sütununun 4. üncü satırı ile 5. inci satırı arasına "doğrudan doğruya" ibaresi girecektir. Aynı sahifede 3. üncü sütunda 3. üncü satırda "Söylenecek şey" ibaresiyle "ingiliz" kelimesi arasına "şu olma-hydı:" ibaresi girecektir.

Yine geçen sayımızda çıkan "Son NATO Konseyi Toplantısı" başlıklı Notta, 9 uncu sahifede, 1 inci sütunun 23. satırında "Gelen haberler," ibaresiyle "ihtilâfların" kelimesi arasında "siyasi" kelimesi; aynı satırda "ihtilâfların" kelimesiyle "Genel" kelimesi arasında "evvel'emirde" kelimesi girecek; ve 24 ve 25. inci satırlardaki "Dışişleri Bakanından" ibaresi "Devlet temsilcilerinden" ibaresiyle değiştirilecektir.

Özür dileyerek düzeltiriz.

Apartman daireleri
Zengin para ikramiyeleri

Yünlü - pamuklu
satışlarımızda % 10 TENZİLÂT

MEVDUAT SAHİPLERİNE
EN FAZLA MENFAAT
SAGLAYAN BANKA

Hesap açtırmakta acele ediniz

SÜMERBANK

Radyo Meselesi

I Dr. Turhan FEYZİOĞLU

Fikir yayımının en eski ve en tabii şekli sözle yapılıdır. Ancak, tabii insan sesinin duyulma ve yayılma sahası çok dardır. Devrimizde, önce mikrofon ve hoparlör bu tabii sınırı genişletmiş; daha sonra radyonun (ve televizyonun) keşfi, bir anda milyonlarca insana birden hitap etmek imkânını sağlamıştır. Bugün söz, bir zamanlar *matbuat* lehine olarak kaybettiği üstünlüğü adeta yeniden elde etmiş, en müessir fikir yayma ve propaganda vasıtası haline yükselmiştir.

Basından farklı olarak, telsiz yayını, hitap ettiği insanlarda, okur yazar olmak gibi özel bilgiler bulunmasını gerektirmez. En iptidai insana bile kendi anlayacağı dilde hitap edilebilir. Radyo Afrika ve Asya'nın geri bölgelerine, çöldeki bedevilerin çadırlarına kadar girmiş; yirmi otuz yıl öncekinden farklı olarak, lüks meta olmaktan çıkmıştır.

1925 de dünyadaki radyo dinleyicilerinin sayısı *on milyon* olarak hesaplanıyordu. 1935 de (yani on yıl sonra) bu rakam *iki yüz* milyona ve on yıl sonra da (İkinci Dünya Harbi sonunda) *dört yüz* elli milyona yükselmişti. 1945 de dünyada üç bin iki yüz radyo istasyonu ve yüz otuz milyon alıcı radyo cihazı bulunduğu hesap ediliyordu.

1953 yılında, bin kişiye isabet eden alıcı radyo cihazı sayısı bakımından, dünyanın muhtelif bölgelerindeki durum şöyle idi:

Bin kişiye düşen alıcı radyo cihazı

Afrika	10
Asya (Sovyet Rusya hariç)	12
Güney Amerika	40
Sovyet Rusya	75
Avrupa (Sovyet Rusya hariç)	175
Avustralya	220
Kuzey Amerika	520

1951 - 1953 yıllarına ait olan aşağıdaki düşündürücü rakamlar, yeryüzünde en çok ve en az radyo kullanılan memleketler arasındaki derin farklılara dair bir fikir vermeğe yardım edecektir: (1)

Memleketler	Bin kişiye düşen alıcı radyo cihazı
Alaska (A. B. D.)	757
A. B. D.	701
İsveç	309
İngiltere	256

Yeni Zelanda	241
İsviçre	190
Fransa	186
Almanya	179
İsrail	122
Japonya	120
İtalya	91
Macaristan	80
Sovyet Rusya	75
Lübnan	35
Yunanistan	34
Kıbrıs	28
Cezayir	26
Yugoslavya	22
Türkiye	19
Suriye	14
Mısır	11
Irak	8
Ürdün	5
Endonezya	3
Hindistan	2
Suudi Arabistan	2
Pakistan	1
Afganistan	1

Türkiye'de, son yirmi yıl içinde radyo alıcı cihazlarının sayısı durmadan yükselmiştir. İstatistik yıllığına göre, 1938 den 1950 ye kadar geçen 12 yıl içinde radyo sayısı *10 misline* yakın bir artış göstererek, 33.000 den 320.000 e yükselmiştir. 1950 den 1955 e kadar aynı süratli artış devam etmiş ve radyo adedi beş yılda *3 misli* daha artarak *bir milyona* yaklaşmıştır. (1955 rakamı P. T. T. Umum Müdürlüğünden alınmış şifahi bilgiye müstenittir).

Çok partili demokratik hayata geçişimizden, yani 1945-1946 yıllarından sonra, radyonun küçük merkezlere ve köylere geniş ölçüde girmeğe başlaması bilhassa dikkati çekmektedir. İstatistik Umum Müdürlüğünün yayınlarına göre, köylerdeki radyo adedi şöyle bir seyir takib etmiştir: 1938 de sadece 323; 1945 de 10.000; 1950 de 22.000; 1952 de 65.000.

Rakamların çok süratli yükselişi ve bilhassa Türkiye'de köy radyolarının

(1) Basic Facts and Figures, Unesco yayınları, 1953. — Daha tafsilatlı rakam ve grafikler, yine Unesco'nun yayınladığı «L'Information a travers le Monde, Presse, Radio, Film, Télévision» adlı eserinde bulunabilir.

bir kaç kişiye değil, bütün köy halkına birden hitap ettiği gözönünde tutulursa, telsiz yayınlarının önemi daha iyi kavranmış olur.

Telsiz yayınları bugün geniş ölçüde, muhabere, reklâm, eğlence, öğretim ve eğitim vasıtası olarak kullanılmaktadır. Haber yayma vasıtası olarak önemi büyüktür. «Radyo gazeteciliği» denilen ve haberleri basından daha çabuk, basından daha geniş kütünelere ulaştırarak yeni bir gazetecilik nevi doğmuştur. Fakat, bizim en çok üzerinde durmak istediğimiz cihet, radyonun siyasî alanda fikir yayma aracı olarak oynadığı roldür. Radyo, diktatörler için paha biçilmez bir propaganda aleti olduğu gibi, demokratik memleketlerin siyasî liderleri için de halkla teması sağlamak bakımından son derece faydalı bir vasıta. Hitler, Mussolini, Roosevelt radyoyu başarı ve maharetle kullanmışlardır.

Radyo (ve hele televizyon) umumî efkârın ve siyasî kuvvetlerin teşekkülünde, ihmâli mümkün olmayan bir tesir kudretine sahiptir. Sür'at ve tenevvü bakımından, basına nazaran büyük üstünlükleri olan radyo ve televizyon karşısında, dinleyici ve seyirci pasif durumdadır. Duyduğunu tenkit süzgecinden geçirmesi zordur. Okuyucu durup düşünebilir; muhakemesini kullanabilir. Radyo ve televizyonun daha sürükleyici ve inandırıcı bir tesiri olduğunu ve butesirin bilhassa dinleyicinin kültür derecesine göre değiştiğini sosyolojik araştırmalar göstermiştir. Orson Welles'in, Merihlilerin arzı istilâ ettiklerini anlatan heyecanlı programına, tahsil durumlarına göre, A. B. D. halkının yüzde kırk sekizinden yüzde yirmi dokuzuna kadar değişen bir kısmı inanmıştır. Fransa'da aynı neviden olaylar tesbit edilmiştir. Almanya'da, sondaj usulü ile yapılan anketler halkın yüzde on beşinin daha çok gazetelere, yüzde altmış beşinin daha çok radyoya inandığını göstermiştir. Kadınların erkeklerden daha çok radyoya inanmaya mütemayil oldukları görülmüştür. (Şüphesiz, radyonun inandırıcılık vasfı, tarafsızlık ve objektiflik derecesine göre çok değişir.)

Memleketimizde radyo istasyonları birçok başka memleketlerde olduğu gibi, devlet elinde ve inhisarı atındadır. Bu durum, demokratik rejimle ve fikir hürriyeti ile ilgili meseleler doğurur: Devlet radyosunun yayın programlarını kim, nasıl tesbit edecektir? Devlet Radyosunun, fikir hürriyetini ve demokratik rejimi tehdit edecek, memleketi zarara sokacak tarzda tek taraflı propaganda yapması; haber yayınlarında bile tarafsızlıktan uzaklaşması tehlikesine karşı ne gibi tedbirler alınacaktır? Devlet radyosunun muhtelif siyasî partiler karşısındaki durumu, seçimler sırasında ki rolü ne olacaktır?

Çok partili rejime geçişten sonra, memleketimizde radyo rejimi demokra-

tik bir mecraya yönelmiş, fakat ne yazık ki, 1954 seçimlerinden sonra, hemen hemen çıkış noktasına geri dönmüştür. Radyo rejimimiz bakımından başlıca şu devreler ve olaylar kayde değer:

a) *Tek Parti devri:*

Türkiye'de, İkinci Dünya Harbi sonuna kadar hüküm süren tek parti idaresi altında bir «radyo meselesi» ortaya çıkamazdı. Radyo, tek parti iktidarının «nâşiri efkârı» idi.

b) *1946 dan sonra :*

Çok partili demokratik hayata geçmez, radyo muhalefetin başlıca şikâyet konularından biri oldu. D. P. muhalefeti sözlü sorular, gazete makaleleri, kanun teklifleri ve mitingler yolu ile, *tarafsız bir Devlet Radyosu* ve bu radyoda *iktidar partisi ile eşit söz hakkı* talep ediyordu.

1949 yılında kabul edilen 5392 sayılı «Basın, Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Kanunu» ile, C. H. P. iktidarı bu konuda ilk müsbet adımı attı. Bu kanuna göre, Büyük Millet Meclisi için yapılacak genel seçimde,, siyasî partilere, propagandalarını izah için, seçim tarihine on beş gün kala başlayıp bu tarihten iki gün öncesine kadar olan süre içinde, Devlet radyosunda parasız konuşma zamanı ayrılacaktı. İsmi var, cismi yok denilecek bir takım siyasî teşekküllerin Devlet radyolarını işgal etmemeleri gerekçesi ile, bu haktan yalnız T. B. M. M. nde en az üç kişilik grubu ve en az üç il merkezinde teşkilâtı bulunan veya genel kongrelerini yapmış olup da en az on il merkezinde teşkilât kuran siyasî partilerin faydalanması kabul edilmişti. (2)

c) *1950 tarihli Seçim Kanunu:*

Yukardaki hükümlerin uygulanmasına bile vakit kalmadan, 1950 seçimlerinden önce kabul edilen 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu ile muhalif partilerin radyodan faydalanmaları hususunda, daha ileri adımlar atıldı. (m. 45-48),

Radyoda seçim propagandası yapmak hakkı, en az beş seçim çevresinde aday göstermiş olan bütün siyasî partilere tanındı. Her siyasî partiye, oy verme gününden önceki onuncu gün sabahından üçüne gün sabahına kadar olan süre içinde, devlet radyolarında her gün on dakika tahsis edilecekti. Yirmi den fazla seçim çevresinde aday göstermiş olan siyasî partiler, her radyo istasyonunda günde iki defa on dakikalık propaganda hakkından istifade edebileceklerdi.

(2) Bu kanun, o zamanki muhalefeti tatmin etmemiş; Mecliste birçok D. P. li ve bağımsız hatipler, yayımlar üzerindeki Savcılık kontrolünün bir nevi *sansür* demek olduğunu ve düşünce hürriyetine, anayasaya aykırı bulunduğunu belirtmişler; konuşma müddetinin kısılgından dert yanmışlardır. (Bk. D. P. Kayseri mebusu Fikri Apaydın ile bağımsız Maraş Mebusu Emin Soysal'ın konuşmaları).

hından üçüne gün sabahına kadar olan süre içinde, devlet radyolarında her gün on dakika tahsis edilecekti. Yirmi den fazla seçim çevresinde aday göstermiş olan siyasî partiler, her radyo istasyonunda günde iki defa on dakikalık propaganda hakkından istifade edebileceklerdi.

Radyo vasıtasıyla propaganda yapmak arzusunu, oy verme gününden önceki 21 nci gün sabahına kadar Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğüne yazılı olarak bildiren siyasî partiler arasında *kur'a çekilmek suretiyle* konuşma süresi ve zamanları tesbit edilecekti. Kur'a usulü, konuşma süresinin ve saatlerinin tesbitinde *idarî partizanlık* imkânlarını ortadan kaldırıyordu. Kanun, kur'a çekilirken, *partilerin birer temsilcisinin hazır bulunmasını* derpiş ediyor ve kur'aya karşı 24 saat içinde İl Seçim Kurulu'na itiraz edilebileceğini bildiriyordu.

Konuşma metinlerinin önceden Genel Müdürlüğe tevdi mecburiyeti ve savcılığın konuşmaları *önceden denetlemesi* usulü kaldırılmıştı.

d. *Belediye ve Vilâyet Umumi Meclisi seçimlerinde radyo ile propaganda:*

Yukardaki hükümler, 1950 seçimlerinde başarı ile uygulandı. 1950 temmuzunda, siyasî partilerin radyo vasıtası ile propaganda yapabilmesi usulü, Belediye seçimlerine ve Vilâyet Umumi Meclisi seçimlerine de teşmil edildi (3)

e) *Seçim devresi dışında da radyodan siyasî partilerin istifadesi: bir teklif.*

Bütün seçimlerde siyasî partilerin radyodan eşit şartlarla istifadesi böylece sağlanmış oluyordu. Fakat seçim devresi dışında radyonun yalnız iktidar partisinin görüşlerine tercüman olması şikâyetlere yol açıyordu. Nisan 1952 de, Trabzon mebusu Faik Ahmet Barutçu (C. H. P.), T. B. M. M. Başkanlığına sunduğu bir kanun teklifi ile siyasî partilerin seçim zamanları dışında da radyodan istifade etmelerini sağlamağa teşebbüs etti. Bu teklife göre, T. B. M. M. de grubu bulunan partiler yılda en az on iki defa radyoda konuşma yapmak hakkına sahip olacaklardı. Teklif radyo ile yapılacak yayımlar için, gerek iktidar partisine ve hükûmete, gerekse muhalif partilere cevap hakkı tanıyan teferruatlı hükümler ihtiva ediyordu. Bu teklif muhalif basın tarafından hararetle desteklendi, fakat netice vermedi.

O tarihte Ulus'ta bir sütunu olan **Peyami Safa** bir yazısında şöyle diyordu: «İngiltere'nin meşhur B. B. C. radyosu tarafsızdır. Türkiye'de radyo tarafsız değildir; İngiltere'de radyo dinleyicisi kadar da radyo okuyucusu vardır. Türkiye de halkın % 90 dan fazlası okuma yazma bilmez. İngiltere'de radyo tarafsız olmazsa, onun dinleyicileri kadar büyük bir kütleye hitap eden basın, bu eksikliği telâfi eder. Türkiye'de radyo tarafsız olmazsa, yüzde 90 söz hürriyeti yok demektir. Bu müthiş farka rağmen, İngiltere muhalefet radyosunun tarafsızlığı konusunda bu kadar titizlik gösteriyor. Türkiye'de radyo istibdadı devam etmektedir. İşte iki demokrasi arasındaki fark. İki demokrasi diyorum: fakat insan, kulaklarının memesine kadar kızarmadan, bizdeki rejime demokrasi adını verebilir mi». (4) Bu satırlar yazıldığı vakit, 1950 tarihli Seçim Kanunu henüz zedelenmemişti ve muhalif partiler radyoda seçim propagandalarını yapıyorlardı.

Gelecek sayıda, 1954 seçimlerinden sonra atılan geri adımı ve «Radyo Meselemiz» in halli için düşünülebilecek bazı tedbirleri gözden geçireceğiz.

(3) 7 Temmuz 1950 tarihli ve 5669 sayılı kanun, ek madde 2; 7 Temmuz 1950 tarih ve 5670 sayılı kanun, Ek madde 2.

(4) F. A. Barutçu teklifinin metni ve Barutçu'nun bu konuda basına verdiği beyanat için, 25 Nisan 1952 tarihli Ulus Gazetesine ve İstanbul Gazetelerine bakılabilir. Bu teklifi destekleyici mahiyette olmak üzere o tarihlerde muhalif basında çıkan yazılardan bir kaçını zikredelim: H. C. Yalçın, *Radyo ve televizyonun rolü*, Ulus, 9 Nisan 1952; Nihat Erim, *Radyo Meselesi*, Ulus, 28 Nisan 1952, Peyami Safa, *İngiliz Radyosu ve Bizimki*, Ulus, 26 Haziran 1952.

GELECEK SAYIMIZDA

Yeni Kıbrıs Muhtariyet Anayasası hakkındaki incelemeyi yazılarımızın çokluğundan ötürü bu sayımıza koyamadık. Bu incelemenin gelecek sayımızda yayınlanacağını özür dileyerek bildiririz.

Gelecek sayıda diğeryazılar:

Vekâlet Emrine Almanın Hakiki Sebepleri
Dr. M. AKSOY

Rakamlarla Köy: Bir Fındıkcı köyün Gelir — Gider Tablosu.

HARMANDALIOĞLU

SENDİKA HÜRRIYETİ: BİZDE VE BAŞKA MEMLEKETLERDE

Dr. Cahit TALAS

I. Toplantılar ve gösteri yürüyüşleri hakkındaki 6761 sayılı kanunun çıkmasından ve Sendikalar Kanununun 8. ci maddesinin yeni tatbikatının başlamasından sonra, memleketimizde sendikaların faaliyetleri ve gelişmeleri durmuştur. Şimdi bir geriye doğru gidiş hareketi içine girmiş bulunuyorlar. Bu üzülecek ve üzerinde düşünülecek bir hadisedir. Müesseseler kolay kurulmuyor. Zahmetler, fedakârlıklar lüzumlu oluyor. Fakat didinilerek kurulanları, yerleşenleri ve gelişmek istidadında olanları da bazan köstekleyici yeni mevzuatla, bazan de mevcut kanunlar içinde birden bire keşfedilen yeni hükümlerle işlemez hale sokmak veya büsbütün ortadan kaldırmak memlekete ne kazandırıyor? Bütün mesele bu kazancı ölçmekte.

Forum müteaddit defalar sendikaların (birlik, federasyon ve konfederasyonlar dahil) fayda ve lüzumu üzerinde görüşünü belirtti. Sendikası demokrasi olamayacağını, sendikaların demokratik bir siyasî rejimin vazgeçilmez bir müessesesi olduğu fikrini ısrarla savundu; Son aylarda beliren, sendikalar kanununun tatbikatının Türkiye sendikacılığı için bir darbe teşkil edeceğini göstermeye çalıştı; bu yeni tatbikat ile birlik ve federasyonların mevcudiyetlerinin tehlikeye girdiğini yazdı. Çalışma Bakanlığı halen mahkemelere müracaat ederek hemen bütün sendika birliklerinin kapatılmasını talep edebilir. Filhakika şimdi bu müracaatlar başlamış bulunuyor. Çukurova bölgesinde iki birlik mahkeme kararı ile kapatıldı. Basın bu olay üzerinde hiç durmadı. Halbuki mesele bizce, hiç olmazsa üniversite muhtariyeti kadar mühimdir.

Kanunun metninin böyle bir tatbikata müsait bulunduğunu kabul edelim. Bu takdirde gerekirdi ki, sendika birliklerinin bütün demokratik memleketlerde olduğu gibi serbest olarak kurulabilmeleri için Sendikalar Kanununun 8. ci maddesinin lüzumlu tadiline tevessül edilsin. Böyle bir hazırlıktan hiç olmazsa biz haberdar değiliz.

II. Eğer Türkiye sendikacılığının hakikaten inkişafını arzu ediyorsak sendikalarla ilgili mevzuatımızın daha liberal ve yapıcı bir görüşten hareket ederek tadil edilmesinde zaruret vardır. Hususî teşebbüsü hakim kılmaya çalışan bir iktisadî sistem içinde, sendikaların lüzumu üzerinde ısrar etmek manasızdır. Çünkü böyle bir iktisadî sistemde hususile sendikalar, işçiye eşit müzakere kudreti sağlar ve millî gelirin adil bir şekilde dağılmasında müessir olurlar.

Aşağıda Milletlerarası Çalışma Teşkilâtı tarafından hazırlanmış bulunan ve Mc Nair Raporu adile anılan dokümana dayanarak sendika hürriyetinin muhtelif veçhelerini ve başlıca memleketlerdeki tatbikatı mevzuatımızla mukayese ederek belirtmeğe çalışacağız. Bu mukayesenin gereken değişiklikler hakkında aydınlatıcı yolu gösterebileceğini zannediyoruz.

I. Kuruluş. — Serbest olarak ve önceden musadeye tâbi olmaksızın kurulma, sendika hürriyetinin ilk şartıdır. Bu prensip bütün memleketlerde kabul edilmiştir. Yalnız Irak, Lübnan ve Suriyede tescil bakımından ilgili makamlara kabul veya red hakkı tanınmıştır. Memleketimizde de ön müsaade sistemi yoktur. Ancak toplantılar ve gösteri yürüyüşleri hakkındaki 27 Haziran 1956 tarihli kanunun 16. ncı maddesi, diğer cemiyetler gibi sendikaların da nizamnamelerinin tadilini ve yeni kurulacak sendikaların nizamnamelerini Devlet Şurasının tasdikine tabi kılmıştır. Bu, önceden müsaadeye lüzum olmaksızın teşekkül hürriyetinden uzaklaşmayı ifade eder.

II. Herkesin sendika kurma hakkı. — Müşterek ekonomik ve sosyal menfaatlarını korumak için herkesin sendika kurmaya hakkı olmalıdır. Bu mevzuda muhtelif memleketlerin durumu değişiktir. Bir kısım memleketlerde hiçbir tahdit yoktur. Birmanya, Kanada, Finlandiya, Batı Almanya, Macaristan, Hindistan, İsrail, İtalya, vesaire gibi. Bazı memleketlerde yabancılarla ilgili takyitler ve yasaklar vardır. İran, Irak, Kolombiya ve Panamada durum böyledir. Bir çok memleketlerde bir mesleğe mensup olmanlar ve mesleklerini fiilen icra etmeyenler sendika kuramayacakları gibi bir sendikaya da üye olamazlar. Avustralya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Mısır, Fransa, Irak, Lübnan, Yeni Zelanda, Suriye, Venezuela, vesaire bu kategoriye dahildir. Ziraat işçileri bu kısım memleketlerde ve meselâ İran, Irak, Lübnan, Suriye, Şili ve Salvadora sendika kurmak ve bir sendikaya üye olmak hakkından mahrumdurlar.

Bir kısım memleketlerde amme işlerinde çalışan müstahdemler sendika kuramazlar, Şili, Peru, Portekiz, Çin, Küba, Venezuela, Lübnan, Panama ve İranda olduğu gibi. Buna mukabil pek çok memleket hususî sektör ile amme sektörü müstahdemleri arasında hiç bir tefrik yapmamaktadır. Bunlar arasında Avustralya, Belçika, Birmanya, Kanada, Fransa, Finlandiya, Danimarka, Batı Almanya, İsrail, İtalya, Norveç, Hollanda ve Pakistanı saymak mümkündür.

Bu mevzuda memleketimizin durumunu kısaca belirtelim. 1947 tarihli sendikalar kanunu, yalnız İş Kanununun işçi ve işveren tarifi içine giren kimselere sendika kurma ve bir sendikaya üye olma hakkını tanımaktadır. Bu tarif fikir işçilerini kavramadığından bu kategoriye giren kimseler (Basın mesleğinde çalışanlar hariç) sendika kuramazlar. Bu ehemmiyetli bir tahdittir. Denilebilir ki fikir işçileri Cemiyetler Kanunu hükümleri dahilinde kalarak cemiyetler kurabilir ve menfaatlerini koruyabilirler. Fakat cemiyetlerin faaliyet sahaları kanunla tahdit edilmiştir. Sendikalarinkine kadar geniş değildir. Filhakika Cemiyetler Kanununun 15. ci maddesi, "Siyasî partilerden başka cemiyetler birden fazla mevzu ile uğraşamazlar" hükmünü koymuştur ki buna dayanılarak cemiyetlerin faaliyetleri geniş ölçüde kayıtlanabilir. Hele dar tafsir ve anlayışta hareket olunursa bu faaliyet sahaları büsbütün daraltılabilir.

III. Sendikaların serbest işleyişi ve faaliyetlerini tanzim hakkı. — İşçi ve işveren sendikaları nizamnamelerini, idarî yönetmeliklerini tanzim etmek, temsilcilerini serbest olarak seçmek, faaliyetlerini, ve programlarını nizamlamak hakkına malik olmalıdırlar. Amme makamları bu hakkı tahdit edici mahiyetteki müdahalelerden veya bu hakkın meşru istimalini kösteklemekten iktinap etmelidirler.

1. Nizamnamelerini ve idarî yönetmeliklerini tanzim hakkı. — Bu hak bir çok memleketlerde mevzuatla tanzim edilmiştir. Buna mukabil bir kısım memlekette de mevzuat bu konu ile meşgul olmamıştır, tamamile serbest bırakmıştır. Çoğunluğu teşkil eden memleketlerde sendikalar kendi işlerini ve faaliyetlerini serbest olarak tanzim etmek hakkını haizdirler. Mevzuatta mevcut bazı hükümler sırf şekli bir mahiyet taşımaktadır. Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Batı Almanya, İzlanda, İrlanda, İsrail, İtalya, Meksika, Hollanda, Norveç, İsveç, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, ilâh bir kategori içinde yer almaktadır. Bunların yanında bazı memleketlerde muhtelif şekillerde takyit ve tahditlere rastlanmaktadır. Meselâ Honduras, Kolombiya, Guatamala ve İranda nizamnamelerin tadil ve kabulünde, hususî aidatların tesbitinde, diğer bir teşekkül ile birleşmede, tasfiyede ve grev ve lokavtlarda talep edilen nisap mevzuatla tesbit olunmuştur. Bir kısım memleketlerde, ezcümle Mısır ve Suriyede mevzuatla sendikaların fonlarının sarf yerleri tahdit edilmiştir.

Bizim mevzuatımızda da cemiyet ve sendikaların nizamnameleri ve iç idareleri ile ilgili bir çok taahditler vardır. Cemiyetler Kanununun 2 ci maddesi nizamnamelerin mecburi olarak ihtiva etmesi gereken hususları tayin etmiştir. Bu arada her üyenin ödeyeceği aidatın 120 lirayı geçemeyeceğini de belirtmiştir. Bu tesbit bilhassa birlik, federasyon ve konfederasyonların malî imkânlarını geniş ölçüde daraltmakta ve malî müzayakaya düşmelerini mucip olmaktadır. Sonra bugünün 120 lirası 1938 yılının 120 lirasından en azından en aşağı altı defa daha az bir işira gücünü ifade eder. Nisbeten teferruata ait taahditler üzerinde fazla durmayacağız.

2. Faaliyetlerini tanzim hakkı. — Şüphesiz sendika hürriyetinin başlıca temel prensiplerinden biri, faaliyetlerini ve faaliyet programlarını tanzim hakkıdır. Bir kısım memleketlerde sendikaların faaliyetlerini tahdit eden, bu faaliyetleri, riayeti mecburi bazı kaidelere tâbi tutan hiç bir kanuni tahdit mevcut değildir. Buna mukabil bir kısım memleketler bazı faaliyetleri sendikalara yasak etmişlerdir. Yasak olunan bu faaliyetler arasında hususile siyasi faaliyetleri zikretmek lâzımdır. Sendikaların siyasi faaliyetlerini menetmiş bulunan memleketler şunlardır: Kolombiya, Kostarika, Küba, Ekuator, Mısır, Guatemala, Honduras, Libya, Suriye, Viet-Nam Kollektivist bir ekonomiye ve komünist partinin bütün Devlet idaresine hakim bulunduğu memleketlerde de sendikaların müstakil siyasi faaliyetlerde bulunmaları mümkün değildir.

Bir çok memleketlerde sendikaların siyasi faaliyetlerde bulunmalarını tahdit eden kayıtlar mevcut değildir. Meselâ Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Batı Almanya, Yunanistan, İzlanda, Endonezya, İsrail, İtalya, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Norveç, Filipinler, İsveç, İngiltere, İsviçre ve Uruguayda durum böyledir. Fransada bazı kanuni takyitler vardır; fakat tatbik olunmamaktadır.

Memleketimize gelince, bilindiği üzere sendikalar kanununun 5 ci maddesi, sendikaların siyasi faaliyetlerini sarih olarak yasak etmiştir. Siyasi faaliyetin hudutlarını tayin etmenin güçlüğünden ötürü böyle bir yasak sendika faaliyetlerini geniş ölçüde köstekleyebilmektedir. Meselâ sendikaların, siyasi partiler liderlerini davet ederek sosyal politika meseleleri üzerinde konuşmaları siyasi faaliyet olarak görülmüştür.

3. İştima hürriyeti. — Amme makamlarının müdahalelerinden azade olarak işçi ve işveren sendikalarının serbest olarak iştima edebilmeleri sendika hürriyetinin diğer bir temel prensibini teşkil eder. Eğer bu hakkın icrası tahdit ve takyit olunmuşsa, sendikaların bağımsızlığı ciddi şekilde kısılmış olur. Bu mevzuda da tatbikat muhtelifdir.

Bir kısım memleketlerde mevzuat bu hürriyeti istimâline bazı taahditler koymuştur. Meselâ Polonya, Brezilya, Şili, Çin, Kolombiya, Küba, Mısır, Yunanistan, Honduras, Meksika, Peru, Salvador, Suriye ve Venezuelada durum böyledir. Bu taahdit, toplantılara bir memur göndermekten başlayarak önceden musadeye kadar (Mısır ve Suriye) gitmektedir. Fakat memleketlerin çoğunluğunda, amme nizamı muhafaza olunmak şartıyla sendikaların toplantıları ve konsyeleri için hiçbir taahdit konulmuş değildir. Buna mukabil bir kısım memleketler de açık yerlerde yapılacak toplantılar amme makamlarının kontrolüne tâbi kılınmıştır. Fakat hususile batı memleketlerinde bu kontrol nehyedici bir mahiyet taşımamaktadır.

Bu mevzuda memleketimizin durumu tatminkâr olmaktan uzaktır. Bilhassa 1956 tarihli toplantılar ve gösteri yürüyüşleri hakkındaki kanun, demokratik hak ve hürriyetlerle telifi kabil olmayan taahdit ve takyitler koymuştur. Filhakika kanunun üçüncü maddesinden itibaren bir seri taahdit ve yasaklarla karşılaşmaktadır. Açık ve kapalı yer toplantıları sıkı bir beyanname rejimine tâbi tutulmuştur. Toplantının mevzu ve maksadı beyannameye bildirilecektir (Madde 3). Ön müsaade rejimi tesis edilmiştir. (Mad. 4). İcra makamlarına toplantıları dağıtmak selâhiyeti tanınmıştır (Mad. 6). Kanuna uygun olmayan toplantıları silâhlı müdahale ile dağıtmak selâhiyeti icra makamlarına verilmiştir (Mad. 11). Bütün hükûmî şahıslar yılda üç defadan fazla kongre aktedemezler (Mad. 17).

Bahsetmekte olduğumuz kanunun yürürlüğe girmesinden sonra sendika faaliyetleri geniş ölçüde tavsamıştır. İlâve edelim ki başka memleketlerde toplantı hürriyetine konulmuş bu derece geniş taahdit ve yasaklara rastlamak güçtür.

IV. Sendikaların feshi ve faaliyetten menî. — Sendikaların idarî makamlar tarafından kapatılmamaları ve faaliyetten menî olunamamaları sendika hürriyetinin temel garantilerinden birini teşkil eder. Bu mevzuda da dünyadaki mevzuat ve tatbikat muhtelifdir.

1. Faaliyetten menî. — Bir çok memleketlerde idarî makamların sendikaları faaliyetten menetmek selâhiyeti yoktur. Bu kategoriye mensup olan memleketler arasında Belçika, Kanada, Fransa, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, İsveç, İngiltere ve Uruguayı sayabiliriz. Buna mukabil Danimarka, Finlandiya, ve İzlanda gibi memleketlerde icra makamları sendikaları muvakkaten faaliyetten menedebilirler. Fakat bu men kararını mahkemenin tasdik etmesi lâzımdır.

Memleketimizde sendikalar, sorgu yargıcı veya mahkeme kararile hükümden önce faaliyetten men olunabilirler. Savcılar da mahkemedен ve yarıktan faaliyetten men'i talep edebilirler.

2. Fesih. — Ekseri memleketlerde icra makamları, sendikaları kapatamazlar. Buna mukabil bir kısım memleketlerde ve meselâ, Polonya, Şili, Panama, Pakistan, Irak, Lübnan, Suriye ve Portekizde icra makamlarının sendikaları kapatmak selâhiyetleri vardır.

Türkiyede cemiyet ve sendikalar mahkeme kararile fesholunabilirler.

V. Birlik, federasyon ve konfederasyonlar. — Sendika hürriyeti birlik, federasyon ve konfederasyonların da serbest olarak kurulmasını ve bunlara serbest bir şekilde üye olunmasını da tazammun eder. Memleketlerin çoğunluğunda birlik, federasyon ve konfederasyonların kurulması için hususî şartlar aranmaz. Avustralya, Avusturya, Belçika, Polonya, Birmanya, Kanada, Kosta-Rika, Danimarka, Ekuator, Dominik Cumhuriyeti, Finlandiya, Fransa, Batı Almanya, Yunanistan, Guatamala, Haiti, İzlanda, Endonezya, İsrail, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Pakistan, Panama, Filipinler, İsveç, İsviçre, Tayland, İngiltere, Uruguay, Amerika Birleşik Devletleri, Venezuela, ve Vietnam'da durum böyledir.

Yalnız bir kaç memlekette birlik, federasyon ve konfederasyonların teşekkülü için hususî bazı şartlar aranmaktadır. Handuras, İran ve Libyada birlik, federasyon ve konfederasyonların teşekkül edebilmeleri için kurucu teşekküllerin üyelerinin üçte ikisinin rızası şarttır. Bundan gayri Şili, Mısır ve İranda aynı veya benzeri işkollarında kurulmuş sendikalar bir araya gelerek birlik ve federasyonlar teşkil edebilirler. Irak, Lübnan, Suriye ve Portekizde birlik, federasyon ve konfederasyonların kurulması önceden müsaade alınmaya bağlıdır.

Türkiyede birliklerin kurulması, yukarıda işaret ettiğimiz az gelişmiş veya geri kalmış bir kaç memlekette olduğu gibi bazı kayıtlara bağlanmıştır. Sendikalar kanununun 8. ci maddesi, "Sendikaların aralarında kuracakları birliklerde bu kanun hükümlerine tâbidir" hükmünü koyduğundan kıyas yoluyla hareket olunarak bir kaç aydanberi yalnız aynı veya benzeri işkollarında eşkil edilmiş sendikaların bir araya gelerek birlikler tesis edebilecekleri kabul edilmiştir. Forum bu yeni tatbikatın sabetsizliği üzerinde müteaddit defalar durmuştu. İkinci şart, sendika üyelerinin üçte ikisinin muvafakatidir. Sendikalar kanununda federasyon ve konfederasyondan bahsedilmemektedir. Binaenaleyh yarın çıkılırsa, bu gibi teşekküllerin hiç bir kanuni mesnedi olmadığı ve kapatılmaları gerektiği söylenirse hayret etmemek lâzımdır.

VI. Milletlerarası teşekküllere katılma hakkı. — Pek az memleket mevzuatında millî birlik, federasyon ve konfederasyonların aynı mahiyetteki milletlerarası teşekküllere katılmalarını tahdit veya yasak eden kayıtlar mevcuttur. (Yalnız Portekizde

mevzuat milletlerarası teşekküllere katılmayı yasak etmekte, Brezilya, Çin, Hinduras ve Türkiye'de önceden mücadele almak sistemi kabul edilmiş bulunmaktadır).

Mukayeseli bu kısa etüd, bize memleketimizde sendika hürriyetinin geniş tahditlere tâbi tutulmuş olduğunu göstermektedir. Bu memlekette gerçek manasile sendi-

ka hürriyeti olmadan müessir ve adil bir sosyal politikamın ve sosyal adaletin tesisi- nin mümkün olacağını zannetmiyoruz.

1957 Bütçesi ve Gerekçesi

II

Aydın YALÇIN

Bütçe gerekçesi, 1957 bütçesinin umumî hatları ve diğer yıllarınkiyle mukayeseli durumu hakkında bazı bilgileri ihtiva etmektedir. Bu bilgileri, muhtelif yönlerden tahlil etmek ve gözden geçirmek mümkündür. Bütçe gerek modern anlayış gerekse an'anevî görüş açısından, amme gelir ve masraflarının, parlamento kontrolü altında bulunmasına imkân veren bir vasıttır. Gerek bütçenin tanzim ve takdim edilmiş tarzı, gerekse, her yeni bütçeyi parlamentoya sevkederken, gerekçede belirtilmesi ve savunulması gereken hükümet görüşünün yeterli olup olmayışı, bütçenin parlamento tarafından fiilen ve hakikaten kontrol edilebilmesine imkân verecek mahiyette olmalıdır. Amme gelirlerinin ve masraflarının son yıllardaki seyri, geçen yıl bütçesinin tabikâtı, bütçe açıklarının vüs'atı ve finansman tarzı gibi noktalar, bütçenin siyasî kontrolü bakımından son derece önemlidir.

Keza bütçenin strüktürü, yani gelir ve masrafların kaynakları ve sahaları, açığın vüs'at ve finansman yolu, millî borcun bünyesi, bir memlekette malî politika ile tahakkuk ettirilmek istenen hedefler bakımından manidar noktalar. Devlet topladığı varidatıyla, hangi sahalarda masraf yapıyor? Masrafların muhtelif hizmetler arasında (savunma, eğitim, borç ödeme v.s.) muhtelif maksatlara göre (carî hizmetler ve yatırımlar), dağılışı nasıldır? Bu masrafları ödemek için, hangi kaynaklara (sermaye, gelir ve masraflar üzerine konan vergiler, monopol kârları, harçlar, teşebbüs gelirleri v.s.) baş vurulmaktadır? Nihayet açığın finansmanı ve devlet borçlarının bünyesi nasıl bir gelişme gösteriyor? Bütün bunlar, bütçe tahlil edilirken ve gerekçesi gözden geçirilirken üzerinde uzun uzun durulacak noktalardır.

Nihayet takdim edilen yeni yıl bütçesi hacim ve bünyesi itibarıyla, millî ekonominin gidişi üzerinde ne gibi bir tesir icra edecektir? Araştırılması gereken noktalardan biri de budur. Biz bu yazıda, bütçemizin takdim ve tasnif tarzını, parlamento kontrolü bakımından arzettiği bazı meseleleri, ve bütçenin bünyesi üzerinde durmuyacağız. 66 sayılı Forum'da "Bütçe hakkında ilk açıklamalar" başlıklı notta, bütçenin bünyesine dair, çok umumî mahiyette bazı müşahedeler ileri sürülmüştür. İlerdeki ya-

zılarımızda Bütçe hesaplarımızın tasnif tarzı, kontrol problemleri, bütçe bünyesindeki gelişmeler üzerinde daha tafsilâtli bir şekilde duracağız. Bu yazıda bilhassa bütçenin umumî iktisadî gidiş üzerindeki tesirlerini izaha çalışacağız.

Her yeni sene bütçesi hakkında söylediğimiz gibi, bütçe politikamıza henüz, modern bütçe anlayışının nüfuz etmediğine işaret etmeliyiz. Bütçe bugün, millî ekonominin gidişine tesir etmek için, modern bilgi ve fikirlere istinad eden her memleketin kullandığı en tesirli silâhlerden biri olmuştur. Bizim memleketimizde, bütçeden umumî iktisadî gidişimize müsbet bir şekilde tesir edecek tarzda istifade edilmediği sonucuna bizi sürükleyen amiller nelerdir?

Bütçe politikamız, millî kaynaklarımızın rasyonel ve idareli bir şekilde dağıtılmasına yardım edecek şekilde bir malî politikanın mevcut bulunduğunu bize göstermektedir. Bilindiği gibi millî gelir ve hasıla bir birine rakip başlıca üç saha üzerinde kullanılmaktadır. Bunlar, cari devlet masrafları, yatırımlar ve hususî istihlaktır (bir de ihracat fazlası şeklinde dış aleme yatırım şıkkı vardırki, bu şimdilik Türkiye için nazari bir ihtimaldir). Rasyonel bir bütçe, her yıl artan millî hasıladan bu rakip sahalara gidecek olan payların hacmini tanzimle sorumludur. Eğer her yıl millî kaynaklarda meydana gelen artış, ekonomideki normal temayüllerle kabili telif bir şekilde, devletin bütçe politikasıyla tanzim edilmezse, iktisadî kuvvetler ekonominin bu şekilde bozulan dengesini düzeltmek için harekete geçerler. Aslında enflasyon ve dış ticaret açığı, bozulan bu denge'nin geri gelmesi için, iktisadî kuvvetlerin meydana getirdiği hadiselerdir. Devlet masrafları ve yatırım masrafları yüksek oldumu, mevcut kaynaklar üzerindeki talebin seviyesi yükselecek ve bu hal müstehtlikleri de harekete geçirerek istihlâk mallarının fiyatlarını artıracaktır. İstihlâk mallarındaki fiyat artışı kaynakların yükselen fiyat seviyesi yoluyla talipler arasında vesikaya tâbi tutulması gibi bir tevzi mekanizması yaratacaktır.

Geçen yılların bütçeleriyle, millî hasıladan alınan payların dağılışı tarzını inceliyelim.

Gayri Safi Millî Hasıla (milyon lira)		ve Bütçe Faaliyeti	
1. Gayri Safi Millî Hasıla (carî fiatlarla)	17-115	20.559	22.560
2. Bütçe Masrafları	2.288	2.941	3.325
3. Bütçe Gelirleri	2.181	2.582	2.950
4. Masrafların millî hasılaya nisbeti % (2:1)	13.4	14.2	14.7
5. Gelirlerin millî hasılaya nisbeti % (3:1)	12.7	12.5	13.1

NOT: 1956 ve 1957 Millî hasıla rakamları tahmindir. 1954 e ait bütçe gelir rakamları fiilen tahakkuk eden kemiyetlerdir. 1955-57 masraf rakamları bütçe tahsisatıdır. 1956-57 gelirleri tahakkuku muhtemel gelir tahminleridir.

Bu tablo bize, 1954-57 arasında gayri safi millî hasıla ile, bundan devletin almak istediği payları göstermektedir. 1956 yılının cari fiatlarla ifade edilen gayri safi millî hasılasında, genel fiyat seviyesinde meydana gelen artışlardan dolayı % 10 civarında nominal bir yükselme olacağı tahmin edilmiştir. 1957 de ise ekonominin, oldukça eyimsiz bir görüşle, normal bir faaliyet safhasına gireceği, ziraî, sınaî saha ile diğer faaliyet şubelerinde normal bir istihlal seviyesine ulaşılacağı, fiyatların müstekar olacağı farzedilmiştir. Bu suretle hiç fiyat artışı olmadan 1957 gayri safi millî hasılasının 23.3 milyar lirayı bulacağı tahmin edilmiştir. Bu tabloda, bütçenin masraf hacmi itibarıyla, 1954-57 devresi içinde gayri safi millî hasıladan % 13.4-17 arasında bir pay devlet sektörüne celbettiği görülmektedir. Gelirlerde ise bu nisbet % 12.7 - 13.5 arasındadır. 1956 yılında millî hasılanın ancak % 14.7 sini alan bir bütçenin bir yıl içinde, vergi strüktüründe esaslı bir değişme olmadan ve bazı fizikî kontroller tesis etmeden % 2,3 gibi oldukça ani bir şekilde munzam bir pay almaya kalkmasındaki anormallik ilk anda göze çarpmaktadır. İşte, "bu bütçeyi, millî ekonominin takatı kaldırmaz" dediği zaman ifade edilmek istenen fikir budur. Hakikaten, geçen yıllarda olduğu gibi millî gelir reel olarak gerilerken, bunun neticesinde ihracat ve ithalât hacmi darılırken, buna mukabil vergi strüktüründe ö-

nemli, bir değişiklik yapılmadan, devamlı şekilde bütçedeki masraf tahsisatını artırmanın iktisadî ve malî aklı selimle kabili telif olmadığı kendiliğinden meydana çıkar. 1956 ve 1957 yıllarına dair verilen bütçe geliri rakamları, mevcut vergi strüktürüne göre, fiilen tahakkuku muhtemel gelir tahminlerini ifade etmektedir.

Bütçe politikası yoluyla, milli kaynakların rakip maksatlar arasında dağılımında meydana getirilen anormal biçim, aşağıdaki tabloda da görülmektedir.

**Kaynaklarda Yıllık Artış
Ve Kullanılış (milyon lira)**

	1955	1956	1957
G. S. Millî hasılda yıllık artış	3.444	2.000	800
Devlet Gelirleri	(401)	(368)	(195)
Devlet Cari Masrafları	370	306	367
Yatırımlar (X)	390	400	
433			
Husufî İstihlâk	2.684	1.294	
Devlet Gelirlerindeki artışın G. S. M. Hasıladaki artışa nisbeti	% 12	% 18	% 24

(X) 1955 yılına ait yatırımların senelik artışı için kaynak: (İktisadî Rapor 1956, Odalar Birliği) dir. 1956 tahmininden ibarettir.

Bu tablonun tedkikinden çıkan netice şudur: Devlet vergilerle 1955 ve 1956 yıllarında cari fiatlarla gayri safî millî hasılda ki artışlardan % 12-18 arasında bir payı kendisine çevirmiştir. Diğer taraftan cari masraflar için kullanılan kısım % 11-15 arasındadır. Buna mukabil yatırım yapanlar da, bu marjinal kaynakların sırayla % 11-20 sini talep etmişlerdir. 1955 ve 1956 yıllarında müstehliklerin ekonomide teşekkül eden munzam gelirlerden ancak % 75 ile % 62 inin istihlâk ettikleri görülmektedir. Bu nisbetlerin normal bir masraf biçimi teşkil ettiğini iddia edebilmek için, Türkiyede marjinal istihlâk temayülünün % 70-80 gibi çok düşük bir seviyede olduğunu farzetmek icabeder. Halbuki, bilhassa Türkiye gibi gelir seviyesi düşük memleketlerde müstehliklerin istihlâk temayüllerinin % 90 dan aşağı olması çok az ihtimal dahilindedir. Bu mülâhazalar tahakkuk eden, fiat seviyesindeki yükselmelerle, temayüllerin bir dereceye kadar normale yakın bir kaynak dağılışı biçimi tesis ettiği ex post kemiyetler üzerindedir.

1957 bütçesinin anormalliği ve milli kaynakların dağılışı üzerinde yapacağı anormal etki, temayüller ve bu temayüllerin ifade ettiği ex ante (tasarlanan ve plânlanan) kemiyetler hesaba katıldığı zaman daha iyi anlaşılır. Aynı tabloda 1957 yılına ait kaynakların kullanılış biçimini tetkik edelim. Bu yıl normal bir hesaplama, reel kaynaklarda meydana gelen artış 800 milyon liradır. Devlet, bu yılki bütçesiyle geçen yıldan 637 milyon lira fazla masraf yapmayı plânlamaktadır (Geçen yılın 3.325 mil-

yonluk bütçesine mukabil bu yıl 3.962 milyon lira). Bu yılki bütçeyi denk olarak tanzim ettiğini de iddia etmektedir. Bu demek tirki bu nisbette bir munzam kaynağı vergilerle millî hasıladan kendine celbedecektir. Geriye ancak 163 milyonluk bir bakiye kalmaktadır, bunu yatırım yapanlarla müstehlikler aralarında pay etmek durumu ile karşılaşacaklardır. Diğer taraftan hükümetin, marjinal millî hasıladan 1957 yılında azami dörtte birine yakın bir nisbet dahilinde pay alabileceğini en iyimser bir faraziye olarak kabul etsek bile, önümüzdeki yıl, enflasyona başvurulmazsa, hükümetin yapmak istediği masraf hacmi ile (3.962 milyon), teklif edilen munzam vergiler sayesinde ancak toplanabileceği gelir (3.145 milyon) arasında, 817 milyonluk bir açık bulunduğunu kabul etmek lâzımdır.

Bu basit hesap ameliyeleri bize gösteriyorki, hükümetin gelir ve masraf politikasını, milli ekonominin mevcut temayülleri, mümkün ve muhtemel gelişmeleri muvacehesinde, rasyonel bir esasa bağlamak imkânı yoktur. Husufî istihlâkle yatırıma devlet cari masrafları çıktıktan sonra ancak 433 milyon gibi bir yekûn bakiye bırakan bir bütçe, hesaplarını tamamen havada kalan bir esasa dayandırıyor demektir. Rasyonel bir bütçe politikasının esası, herşeyden evvel bütçenin tatbik edileceği sene esnasında realist olarak beklenebilecek reel millî hasıla artışını objektif bir tahminine

dayanmalıdır. Bundan sonra mevcut ve munzam vergilerle bu marjinal hasıladan alınacak payın nisbetine göre, munzam devlet varidatının tahmini ikinci merhale olmalıdır. Ancak, bundan sonra devlet maliyesi iktisadî muvazaneyi bozmıyacak bir şekilde tanzim edilmiş olacaktır. Fakat geriye müstehlikler ve yatırım yapanlar kalmaktadır. munzam kaynaklardan geriye kalan bakiyenin bu iki zümre arasında, malî istikrarın bozulmadan dağıtımını temin için gene devlete vazife düşmektedir. Para ve maliye politikası, fiat, ücret, yatırım politikaları ile bu sahalardaki temayüller de kontrol edilebilecektir.

Netice olarak şunu söyleyebilirizki; Gerek bütçenin hacmi ve bünyesi, gerekse bunu izah etmek ve savunmak için kaleme alınmış olan gerekçenin mahiyeti, henüz Malî yemizin arkaik usullerle idare edilmeye devam ettiğini, yapılan teklifleri rasyonel bir esasa bağlayacak hiç bir ilmi tahlil ve düşünceye yer verilmediğini açıkça göstermektedir. Bu hususa ne demek istediğimizi merak edenlerin ve merakımızı daha iyi anlamak isteyenlerin, meselâ Nisan ayı başlarında İngilterede teklif edilen bütçe münasebetiyle neşredilen **Economic Survey** ve **National Income White Paper**'i üzerinde cereyan eden tahlil ve tartışmalara bir göz atmaları kâfi gelecektir. Son olarak bu bütçenin eskilerden daha şiddetli bir enflasyon bütçesi olduğunu beyan etmek isteriz.

En Mühim İhracat Malımız: Tütün

İffet ASLAN

Türkiyenin en mühim ticaret sanayii halâ tütündür. 1954'te ihracat gelirimizin yüzde 25,6' sını, 1955'te 28,3'ünü tütün ihracatından temin etmiştik. 1956'nın II ayı içinde bu miktar yüzde 30'u buldu.

Bu gelirin sağlanması her yıl tütün istihsalimizin mühim bir kısmı için ihraç imkânları bulunmasına bağlıdır. 1951 ilâ 1956 yılları arasında ihraç edilen miktar aynı senelere ait istihsalin yüzde 56'sini teşkil eder. (1956'nın II aylık ihraç rakamı hesaba dahil edilmiştir. İstihsale esas ambarlamadan evvelki tahmini rakamdır.) 1954'te ihracat bu nispeti de geçmiş, yüzde 62 olmuştur.

Tütün istihsalı memleketimizde bir hayli geniş çiftçi grubunun maişetini sağlamak için tek el dairesince tespit edildiğine göre Türkiyede 240.000 aile tütün istihsalı ile meşguldür. Tütünün işlenmesi ve ticareti ile uğraşanları da hesaba katacak olur

sak bu rakam 1,300,000 aileyi bulmaktadır.

Dünyaca meşhur Türk tütünü Ege, Kara Deniz ve Marmara olmak üzere başlıca üç bölgede yetiştirilmekte ve ziraatı halen 172.000 hektar arazi kaplamaktadır. Ekim sahası 1951'e nazaran 50.639 hektar genişlemiştir.

Tabii pazarı bütün dünya olan Türk tütününün bu genişlemesini memnuniyetle karşılamak, hatta teşvik etmek icap eder. Zira Türk tütünü pek müstesna evsafı haiz bir mahsuldür ve yüzde 1,5 ilâ 2 nispetindeki nikotini ile en yüksek kaliteyi temsil eder. Virginia tütününde bu nispet, yüzde 10 ilâ 12 arasındadır. Samsun tütünü dünyanın, harman edilmeden istihlâk edilebilen yegâne tütünüdür. Ege'nin açık kırmızı veya sarı yapraklı tütünü içimi ve kokusu ile meşhurdur. Bu dizi tütünün en başlıca müşterileri ötedenberi Amerikalılar olduğu için, tütün piyasalarında "Amerikan

Grad" ismi ile tanınır. En geniş tütün bölgesi olan Egede geçen sene bu tütünden 70.000.000 kilo mamul alınmıştı. Bu sene Ege müstahsilinin 66.400.000 kilo Amerikan grad tütününü satışa arz etmesi beklenmektedir.

Ancak harpten sonra Türk tütününün istihlak sahalalarında bir daralma müşahade edilmiştir. Harpten evvel Türk tütünlerinin başlıca alıcıları Amerika, Almanya ve halen Demir perde gerisinde kalmış olan Doğu ve Orta Avrupa memleketleri idi. Amerika her sene 25 ilâ otuz milyon kilo, Almanya ise 15 ilâ 18.000.000 kilo tütün mübayaaya ederdi. Doğu ve Orta Avrupa memleketlerine sevkedilen tütün 40.000.000 kiloyu bulurdu. Harpten sonra Türk tütün pazarlarının daralması ile ilgili üç sebep saymak mümkündür:

1 — Doğu ve Orta Avrupa memleketleri daha evvel sadece Türk tütününü istihlak eden sahalardı. Demir Perde arkasında kalınca Rus ve Bulgar tütünleri ile yetinmek mecburiyetinde kalmışlardır.

2 — Almanya harpten sonra geçimini ancak Amerikan yardımı sayesinde temin edebilmiştir. Amerikalılar ise yaptıkları dolar yardımının Amerikada harcanmasını şart koşmuşlardı. Amerikan sigara şirketleri Alman halkının tütün zevkini kendi lehlerine çevirmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Amerikan hükümeti şirketlerin bu gayelerini desteklemiştir. Fakat Amerikalılar Almanyaya istihlak yardımını kes tikten sonra dahi Türk tütünleri Almanyada eski sürümünü bulamamıştır. Yerlerine Yunan tütünlerinin ikame edildiği çok görülmüştür.

3 — 1946 devalüasyonundan sonra Türk tütün fiyatları dünya piyasalarında eski seviyelerini bir türlü bulamamışlardır. Dolar 140 kuruş iken, Amerikan Grad tütün 340 kuruş kuruşa satılmaktaydı. Doların resmi rayici 280 kuruş olunca bu fitan 600 kuruş kuruş olması icap ederdi. Halbuki güç lükle muhafazasına çalışılan fiat 430 kuruş civarında. Bu yüzden tütün ihracatımız ton itibarıyla yükseldiği halde bundan mütevellit ihracat geliri aynı nispette artmamıştır.

Ege müstahsil piyasası müteden Ocak ayının ilk Pazartesi günü merasimle açılır. Nitekim geçen sene bu merasim ayın 9'unda yapılmıştır. Merasimle açılış yeni mahsulün piyasaya arz edilmesini tespit eder. Tütün mahsulünün alıcıları büyük miktarlarda tütün toplayanlar, tüccarlar, veya bizzat tütün sanayicileridir. Gerek müstahsilin, gerekse rakip alıcıların açık rekabette istifade edebilmeleri için satışlar organize edilmiş bir borsa dahilinde yapılır. Fakat aynı esnada toplayıcılar, tütün tüccarları, ellerindeki daha evvelki senelere ait işlenmiş tütünlerin satışına da devam ederler. Geçen sene Ege piyasasına müstahsil iyi kaliteden 70.000.000 kilo Amerikan grad

tütününü satışa arz etmiştir. Tüccarın elinde ise 1954 senesi mahsulüne ait fevkalâde kalitede bir hayli işlenmiş tütün vardı. Amerikalılar müstahsil piyasasına iştirak etmek itiyadındaydılar. 1952, 1953, 1954 senelerinde mübayaaya ettikleri Amerikan grad işlenmemiş tütünün vasatı 10.000.000 kilonun üzerindedir. Fakat geçen sene ilk defa Amerikalılar müstahsil piyasasına iştirak etmediler; 70.000.000 mahsul tekelin müdahale alımları sayesinde tüccar ile tekel arasında hemen hemen yarıyarıya paylaşılmak suretiyle piyasadan kaldırılabilir. Amerikalılar bu esnada geçmiş senelere ait stoklardan (bilhassa hususi bir fevkalâde likte olan 1954 mahsulünden) bir miktar satın almış olmakla beraber, 1955 ve 1956 takvim seneleri ensasında yaptıkları mübayaaların yekünü, 1948 senesi müstesna, her zamankinden çok düşük olmuştur. 1955 senesi esnasında Türkiyeden Amerikaya yapılan tütün ihracatının yekünü 1.100.000 kilodur. 1956'nın II ayı esnasında bu miktar 18.100.000 kiloyu bulmuştur. Ancak Amerikanın ithalat istatistiklerinden anlaşıldığına göre her yıl Amerikaya ithal edilen Türk tütününü bizim doğrudan doğruya Amerikaya yaptığımız ihracatın çok üstündedir.

(Re-export) yoluyla Amerikaya Türk tütününü ithal edilmesi muhakkak ki dolar darlığı içinde kıvranan Türkiyenin çok aleyhinedir. Amerikanın ise bundan istifade ettiği muhakkak. Zira Türkiyeden tekrar ihraç etmek için tütün alanlar bu malları mübayaaya fiyatının altında bir fiatla Amerikaya satmaktan çekinmiyorlar. Aradaki farkı Türkiye ile iki taraflı anlaşma rejimine bağlı ticaretleri sayesinde bize ihraç ettikleri malları dünya piyasalarının fevkinde bir fiatla satmak suretiyle kapatabildikleri gibi içlerinde kendileri için dolar kaynağı teşkil eden bir mala icap ederse prim ödemeyi göze alanlar da var tabii.

Milletlerarası ticari münasebetler protokolü müvacehesinde pek muteber olmayan bu ticari muamele hususunda Amerikan şirketlerinin yegâne mazereti mübayaalarını mümkün merteye ucuza temin etmek gayreti olabilir. Diğer taraftan Türk tüccarlarını şaşırtan husus ta dahili fiyatların Amerikalı alıcılar tarafından pahalı bulunmasıdır. Harpten evvel Virginia tütününün bir libresi 15 ilâ 17 cent arasında satılırken Amerikan grad bir libre Türk tütününün fiatı 45 ilâ 48 cent arasında değişirdi. Halen Virginia tütününün bir libresi 70 ilâ 75 cent arasında satılmaktadır. Türk tütünlerine ise Amerikan şirketleri 50 ilâ 55 cent arasında fiat teklif ettikleri için anlaşmazlık çıkmaktadır. Kalitesinden hiç bir şey kaybetmemiş olan ve miktar itibarıyla istihlakı artmakta olan Türk tütünlerine yapılan bu muamele elbette ki Türk tütününü müteessir etmektedir. Zira Türk tütününü hakikaten müşkül bir durumda kalmıştır. Amerikan sigarala-

rının harmanında kullanılan Türk tipi tütünün en büyük alıcısı Amerikalılardır. Fakat A.B.D. öte yandan dünyanın en büyük tütün müstahsilidir. Amerikan sigaralarının istihlakını bütün dünyada arttırmak amacıyla olan Amerikan firmaları rakip tütünçülere karşı sıkı bir işbirliği tesis etmişlerdir. Bu durum yüzünden Türk tütünçüleri en büyük müşterilerinin karşısına adeta tek cephe halinde çıktıklarını görmektedir. Ayrıca Yunan tütünleri Türk tütünlerinin yakını bir muadili addedildikleri için Amerikan şirketleri Türkiye ile Yunanistan arasındaki rekabette de istifade edebilmektedirler. Amerikanın en büyük Türk tipi tütün alıcısı, "The American Tobacco Company" Ege'nin Amerikan gradına muadil addedilen Yunanistanın "Katalina" tütünlerini libresi 74 centten mübayaaya ettiği halde bizim tütünlerimize bunun çok altında fiat teklif etmesi Türk tütünçülerine çok acı gelmektedir. The American Tobacco Company'nin idare meclisi reisi ve bu şirketin Türk tipi tütünleri mübayaaya mümessili olan zat, Mr. Baçalıs Yunan asıllı olduğu için de Türk tütünlerine karşı fark gözetmek suretiyle fiat biçtiği zehabı doğmuştur.

Ege tütün borsasının ananevi açılış tarihi gelip geçtiği halde Mr. Baçalıs mutadi hilafına henüz Türkiyeye gelmemiştir bile. Ege müstahsilinin bu yıl geçen seneye nazaran daha bile iyi kalitede 66.000.000 kilo tütününü satışa arz etmesi beklenmektedir. Tüccarın ve tekelin elinde ise eski mahsulünden en az 60.000.000 kilo tütün stoku mevcuttur. Amerikalıların müstahsil piyasasına bu yıl da iştirak etmeyecekleri anlaşılmaktadır; hiç değilse yeni mahsul piyasası açılmadan evvel eldeki işlenmiş tütün stoklarından alacakları miktarı almaları beklenmektedir.

Başlıs bu davranışı ile bir şey risk etmemektedir. Bilakis alıcısı olduğu malı böylelikle daha ucuza temin etmeyi umabilir. Zira talep azlığı yüzünden fiyatların düşmesi pekâlâ mümkündür. Belki de Amerikaya yapılacak tütün ihraç bedellerinin de değişik bir dolar rayici üzerinden hesaplanması için imtiyaz verilmesi bekleniyordur. Ancak müstahsil fiyatlarının yüksek tutulup tütün ihracatçılarına prim verilmesi mevzuu bahis olmaması lâzım gelir. Amerikada bu "damping" manasına gelir Amerikan müstahsili dampainge karşı bir kanun ile korunmuştur. Bu kanuna göre ithal edilen mahsulün gümrüğü ithalat bedeli menşee memlekette ihracatçılara ödenen primler üzerinden hesaplanır. Bu ihtimallerin hiç biri tahakkuk etmediği takdirde Amerikan şirketleri arzu ettikleri miktarda Türk tütününü yine de "reexport" yolu ile temin edebileceklerini düşünebilirler.

Bu durum karşısında Türk hükümetinin halle mecbur olduğu mesele hiç te kolay çözümlü cinsten değildir. Müstahsil fiat-

larının daha da düşmesine müsaade edileceği tahmin olunamaz. Tütün ziraatçıları geçen sene kendilerine kilo başına 25 kuruş prim ödenmiş olduğu halde durumlarından çok şikâyetçidirler. Son seneler zarfında bir taraftan istihsal masrafları, diğer taraftan da hayat pahalılığı gittikçe yükselmiş, tütün fiyatları ise nispeten geri kalmıştır. Bu yüzden tütün müstahsilinin yaşama seviyesi kalkınma Türkiyenin aksi istikame

tinde seyretmiştir.

Amerika ve EPU memleketleri haricine yapılacak tütün satışları kotalar ile sınırlandırılmış olduğu bir zamanda ve eski mahsul stoklarını henüz ihlâlden çıkaramamışken tüccardan yeni mahsulün hevesli alıcısı olması beklenemez.

Tekelin müdahale alışlarını bu daha da arttırması mümkün ise de tütün, ihtimam ile muhafazası gereken bir mahsuldür.

Halbuki daha şimdiden depolar kapasitelerinin üstünde doldurulmuş olduğu için mahsulün zarar gördüğü hususunda söyleniler dolmaktadır. Kaldı ki dolar darlığı azami hadde bulunan bir memlekette satıştan içtinap suretiyle fiyatların yüksek tutulmasına ne kadar dayanılabilir? Tütün sanayiini içinde bulunduğu krizden kurtar mak üzere hükümetin bulacağı hal çaresi merakla beklenmektedir.

SON İKTİSADÎ GELİŞMELER

İstihsal: Linyit, Maden Kömürü ve Çimento istihşâlâtında geçen yıla nazaran önemli artışlar görülmektedir.

Eylül 1956 ayına ait Maden Kömürü istihşâl rakamının kaynak tarafından yapılmış olan bir maddî hata neticesinde yanlış olarak verildiğini tahmin ediyoruz. Bu sefer de aynı kaynak, tablolarından birinde şimdi verdiğimiz rakkamı, diğer birinde de 61 nci sayımızda vermiş olduğumuz rakkamı göstermişse de biz 505.2 rakkamının da ha doğru olduğunu sanıyoruz.

Ham Demir, Ham Çelik ve Bakır istihşâlinde ise duraklama ve hatta düşme temayülleri mevcuttur.

İnşaat: İnşaatta geçen yıla nazaran bilhassa adet bakımından önemli artışlar olmuşsa da yeni inşaatın vüs'ati bakımından bu artışın pek o kadar ehemmiyetli olmadığı anlaşılmaktadır; filhakika, geçen yılın aynı ayına nazaran adette % 32, yüz ölçü münde ise % 14 artış olmuştur; kıymetleki artış ise % 17 dir.

Ulaştırma: Demiryolları ile nakliyatta artışlar mevcuttur. Denizyolları için yeni rakkam sağlanamamıştır.

Çalışma: İşçi sayısında bir evvelki aya nazaran vâki artışı mevsimlik sebeblere atfetmek lâzımdır. Buna mukabil, İş Yerleri sayısında bir evvelki aya nazaran önemli bir azalış vardır. İş Yerleri sayısına dair verdiğimiz rakkam işçi sayısı rakkamına nisbetle bir ay ileri olduğuna nazaran, İş Yerleri sayısındaki azalmanın işçi sayısı üzerindeki muhtemel tesiri gelecek müş'irlerde görülebilecektir.

Geçen yılın aynı ayı ile mukayese edildiğinde gerek İş yerleri sayısında, gerek İşçi sayısında önemli azalmalar görülmektedir.

Fiyatlar: Fiyatlar, hâlen, Millî Korunma Kanunundaki tâdilâtın tatbikinden evvelki seviyesine erişmiş bulunmaktadır. Filhakika, Mayıs 1956 için İstanbul - Geçinme Endeksi, Ankara - Geçinme Endeksi ve Toptan Eşya Endeksi sırasıyla 155.0, 150.0 ve 153.0 idi. İstanbul Geçinme Endeksi 0.3 farkla Mayıs ayı rakkamına eriş-

miştir; Ankara - Geçinme Endeksi ile Toptan Eşya Endeksi ise Mayıs ayı rakkamlarını sırasıyla 2.3 ve 5.7 farkla aşmıştır.

Bu suretle, Millî Korunma Kanunu yoluyla arzı tek taraflı olarak baskı altına almak suretiyle fiyatları düşürme teşebbüsü tam bir muvaffakiyetsizliğe uğramış bulunmaktadır.

Geçen yılın aynı aylarına nazaran fiyatlardaki artışın devam etmiş olduğu da hatırlanmalıdır.

Dış Ticaret: İthalât ve ihracatta geçen aya nazaran önemli artmalar müşahede edilmekte ise de ithâlât geçen yılın aynı ayına nazaran yine de düşük kalmış, ihracat ise cüz'i bir artış gösterebilmiştir.

Para: Tedavül hacminde geçen aya nazaran çok cüz'i bir azalma var ise de geçen yılın aynı ayına nisbetle % 35 bir artış müşahede edilmektedir.

Altın ve Döviz mevcudlarımızdaki açık geçen aya nazaran cüz'i bir ölçüde artmışsa da geçen yıla nazaran açıktaki azalma bir hayli önemlidir.

Reşat Altını ve Külçe Altın fiyatlarında geçen aya nazaran vâki artışlara muka bil Serbest Dolar fiyatında cüz'i bir düşme vardır. Bununla beraber her üç kalemde de geçen yıla nazaran artışlar görülmektedir.

Kredi ve Mevduat: Umumi Kredi yekününde Ağustos ve Temmuz 1956 arasında cüz'i bir düşme vardır; bu düşme daha ziyade ziraî kredilerdeki azalmadan ileri gelmektedir.

Mevduattaki artış devam etmektedir.

Maliye: Devet Varidatı için yeni rakkam sağlanamamıştır.

Hazine mevcudunda gerek geçen yıla, gerek geçen aya nazaran önemli artışlar görülmektedir.

Dış Dalgalı Borçlar ile İç Konsolide Borçlarda geçen aya nisbetle cüz'i azalmalar olmuşsa da bütün borç kalemlerinde geçen yıla nazaran önemli artışlar vardır.

66 nci sayımızda Konsolide İç Borçlara ait olan 6, 7, 8 ve 9 uncu sütunlarda sı-

rasıyla şu tashihat yapılacaktır: 988.1, 3.1, 147.3, 3.7.

Aynı sayımızdaki Konsolide Dış Borçlara ait aynı sütunlarda da sırasıyla şu tashihat yapılacaktır: 873.8, 106.8, 114.9, 26.5.

Bu maddî hataları özür dileyerek düzeltiriz.

Netice: Bu sayımızda yayınladığımız müş'irler de enflasyonist kuvvetlerin artan bir şekilde devam ettiğini göstermektedir.

Hâlen yeni ziraî mahsüller istihşâlâtı istatistikleri yayınlanmıştır. Bu istatistiklere nazaran hububat ekim sahası 1953/54, 1954/55 ve 1955/56 devrelerinde sırasıyla 11271.3, 12078.9, ve 12374.5 bin hektardır. Aynı devrelerde istihşâl yekünü 9624.2, 12433.4 ve 11963.8 bin ton olup ha/kg. olarak randıman da sırasıyla 853, 1029 ve 975 dir. Buğday için ekim sahası aynı devrelerde sırasıyla 6405, 7060 ve 7300 bin hektardır; istihşâl 4900, 6900 ve 6500 bin ton olup randıman yine sırasıyla 765, 977 ve 890 dir.

Umumi hububat ekim sahasında 1955 ile 1955-6 arasındaki % 2 artışa mukabil umumi hububat istihşâlinde aynı devreler arasında % 4 bir azalış olması umumiyetle hububat ekiminde artık marjinal verimi haiz toprakların ekime açılmasından da ileri bir noktaya vâsil olunduğunu gösteren işaretlerden biri sayılabilir. Bu durum bilhassa buğday istihşâlinde kendini göstermektedir. Filhakika, aynı devreler arasında buğday ekimine tahsis olunan topraklardaki % 3 artışa mukabil, buğday istihşâlâtında % 6 bir düşme olmuştur.

Randıman rakkamları da aynı hususu teyit eder addedilebilir; filhakika, umumi hububat istihşâlindeki randıman düşmesi % 5 olduğu hâlde, buğday istihşâlinde randıman % 8 azalmıştır.

1956 hasadında geçen yıla nazaran vuku bulan bu azalma, 1956 yılında millî gelirimizin 1955 e nisbetle daha düşük olacağını gösteren işaretlerden biridir. Kaldı ki 1956 yılına müteallik rakkamlar muvakkat olup hakla sahih rakkamların bu tahminlerden de düşük olması muhtemeldir.

FORUM'UN İKTİSADİ MÜŞ'İRLERİ

SEKTÖRLER	Ünite	1955 (X) Aylık Ortalama	Geçen Yıl Bu Ay	Bir Evvelki Ay	Mali Hazır Bilançe en son ay	En Son Ay (X)	En son aya göre		
							(X)	Geçen Yıl bu ay farkı	Bir evvelki ay farkı
I. İstihsal :									
Linyit (Devlet)	1000 Ton	150.4	153.1	174.8	202.6	X	52.2	49.5	27.2
Maden Kömürü (Dev.)	1000 Ton	458.0	471.1	205.2	511.2	X	53.2	40.1	6.0
Çimento (Devlet)	1000 Ton	68.0	63.0	109.0	116.0	X	48.0	53.0	7.0
Ham Demir (Devlet)	1000 Ton	16.7	18.0	20.7	17.3	X	0.6	-0.7	-2.4
Ham Çelik (Devlet)	1000 Ton	15.7	17.5	17.0	17.6	X	1.9	0.1	0.6
Bakır (Devlet)	1000 Ton	2.0	2.0	2.0	2.5	X	0.5	0.2	0.5
II. İnşaat :									
Bina ruhsatları	Adet	4315	5076	5720	6694	VI	237.9	16.18	965
Yüz ölçümü	1000 m2	565.8	659.8	686.0	755.3	VI	189.5	95.5	69.3
Kıymet	Milyon TL.	73.4	85.6	96.1	100.4	VI	27.0	14.8	4.3
III. Ulaştırma :									
Taşınan yük D. Y.	1000 Ton	949.0	1023.0	958.0	1584.0	VIII	635.0	561.0	626.0
Taşınan yük Dz. Y.	1000 Ton	97.0	103.0	20.0	20.0	VIII	-77.0	-83.0	0.0
IV. Çalışma :									
İş yerleri sayısı	1000 Adet	19.1	18.9	19.524	14.314	X	-4.7	-4.5	-5.614
İşçi sayısı	1000 Adet	485.0	554.1	473.8	580.4	IX	45.4	-23.7	54.8
V. Fiyatlar :									
Geçinme - İstanbul	1948 = 100	134.0	143.8	150.0	154.7	XI	20.7	10.9	4.7
Geçinme - Ankara	1948 = 100	137.4	148.5	155.6	158.3	XII	20.9	9.8	2.7
Toptan eşya	1948 = 100	126.5	135.6	153.2	158.7	XII	32.2	23.1	5.5
VI. Dış Ticaret :									
İthalat	Milyon TL.	146.0	107.2	71.2	97.6	XI	-18.4	-9.6	-28.4
İhracat	Milyon TL.	78.0	85.2	59.2	88.8	XI	15.0	3.6	29.6
VII. Para :									
Tedavül hacmi	Milyon TL.	2132.5	1913.2	2570.0	2560.1	I	427.6	546.9	-9.9
Altın ve döviz mevcudu	Milyon TL.	-171.2	-363.8	-86.3	-95.4	I	75.8	268.4	-9.1
Resat Altını	T. L.	98.39	92.40	107.50	108.50	I	10.11	16.10	1.00
Külçe	T. L.	111.28	111.80	13.35	13.75	I	2.47	15.5	0.40
Dolar (Transfer)	T. L.	1056	9.50	11.00	10.75	I	0.19	1.25	-0.25
VIII. Kredi ve Mevduat :									
Umumî Kredi yekûnu	Milyon TL.	5805.2	5458.8	6322.9	6288.1	VIII	482.9	829.3	-34.1
Ticari kredi	Milyon TL.	3662.7	3500.9	4098.0	4096.0	VIII	413.3	595.1	-2.0
Zirai kredi	Milyon TL.	1558.9	1424.1	1632.5	1598.1	VIII	39.2	174.0	-34.4
İpotek Mukabili Kredi	Milyon TL.	438.7	388.1	439.9	440.1	VIII	1.4	52.0	0.2
Sınai kredi	Milyon TL.	144.9	145.7	152.5	153.9	VIII	9.0	8.2	1.4
Mevduat yekûnu	Milyon TL.	3986.5	3782.6	4351.3	4418.4	VIII	431.9	585.8	67.1
Vadeli mevduat	Milyon TL.	690.7	647.3	815.0	828.4	VIII	137.7	181.1	13.4
Vadesiz mevduat	Milyon TL.	3345.8	3135.3	3536.3	3590.0	VIII	244.2	454.7	53.7
IX. Maliye :									
Devlet Varidatı	Milyon TL.	215.2	260.4	196.2	298.8	IX	83.7	38.4	102.6
Hazine mevcudu	Milyon TL.	59.1	73.8	193.3	216.6	XII	157.5	142.8	23.3
Dalgah borçlar (iç)	Milyon TL.	1570.0	1527.1	1604.9	1610.2	X	40.2	83.1	5.3
Dalgah borçlar (dış)	Milyon TL.	202.0	214.0	325.2	324.0	X	122.0	110.0	-1.2
Konsolide borçlar (iç)	Milyon TL.	985.0	835.8	988.1	981.4	X	-3.6	145.6	-6.7
Konsolide Borçlar (dış)	Milyon TL.	767.0	712.1	873.8	873.9	X	106.9	161.8	0.1

(X) NOT: Para rakkamlarıyla ilgili en son ay Ocak 1957'dir; bu sebeple Para ile ilgili 2 nci sütundaki rakkamlar 1956 ortalamaları ve 8 inci sütundakiler de bu ortalamalar ile elde edilen farklardır.

NOT : Bundan böyle iktisadi müş'irler tablolarımızda bir yenilik yapılmış olup «Hâlihazır En Son Ay» sütunundan hemen sonra, bu ayın hangisi olduğunu gösteren «En Son Ay» başlıklı bir sütun açılmıştır.

Okurların forumu

Son Hadiseler ve Atatürk

Forum Yazı Kuruluna

Gazeteler yazdı. Prof. Feyzioğlu'nun bakanlık emrine alındığını bildiren günün gecesi, Siyasi Bilgiler Fakültesinde ışıklar söndürülmüş, salonda bulunan Atatürk'ün Büstü etrafına mumlar yakılmış.

Bu hadise, düşünen kafaya, duyan kulağa, gören göze birçok çağrışımlar yaptırıyor.

Bililir, demokrasilerde hakimiyet milletindir. Hakimiyeti millet adına kullananlar, sınırlı hareket etmek şartıyla iş başına gelirler. Sınır aşıldığı takdirde halktan çokluk birtakım sesler yükselir. Bu ses, basının sesi olabilir,, siyasi partilerin sesi olabilir, üniversitelerin sesi olabilir, idari amme müesseselerinin sesi olabilir.

Yeryüzünde bazı hükümetler, bu aksi sadaları nazarı itibare alır, itidalli hareket eder. Neticede birşey kaybetmez, aksine kendine olan güveni artırır. Şikayeti olanlar, kendilerine ehemmiyet verildiği kanısına varırlar, illet adınada dürüst yerinde işler yapılmış olur. Böyle hükümetlerde objektif olarak hareket edilir. Zihinlerde husule gelen pürüzler objektif delillerle aydınlatılır.

Bazı hükümetler ise bu sese kulağını tıkar. Kendisi ne yaparsa, ne söylerse iyi yaptığına, iyi söylediğine inanır. Şikayeti olanların isteklerinin, fikirlerinin bir ehemmiyeti yoktur onların nazarında. Sadece kendilerini savunur görünüyor kimseyle iltifatları, ikramları vardır. Takdir hakkı gerisinde gizlenen haddini bildirme duygusu, subjektif kararlar - direktifler vardır. Bütün bunlar sınırlı hakimiyetin aşıldığına işarettir. Böyle hükümetler er-geç yıkılmıştır. Zira efkârı umumiyenin nazarında, devlet idaresinde subjektiflik değil, objektiflik kabule şayandır.

Tarih "ben üstünüm, ben herşeyi yaparım" diyenlerin küçük olduğunu göstermiştir. Örneğin Hitler, Mussolini bu şahıslarda parola "HEP" iken, "HİÇ" şeklinde tecelli etmiştir. Denebilirki, tarih, devlet işlerinin demagoji ile, laf salatası ile istikrar bulamaya yacağını göstermiştir. Bu yolu tercih edenler, gün olmuş, içine düştükleri çukurun büyüklüğünü tahayyül edememek âcizliğine düşmüşlerdir.

Geçelim bunları. Bakanlık Emrine alma kararı yerinde midir? Değil midir? Onu da araştırmıyorum. Mesele şu:

ATATÜRK sağ olsaydı böyle mi olurdu? Atatürk'ün fikirleri ile bunu izaha çalışalım.

Atatürk aydın kişiye gösterdiği saygıyı hiç kimseye göstermemiştir. Kendilerine "DİKTATÖR" diyen Amerikalı bir kadın gazeteciyle aralarında geçen uzun ve güç tartışmada "hayır,, ben diktatör değilim" diye bağırmanın, bayanın kafasındaki pürüzleri bertaraf ederek Ona "siz gerçekten büyük, insan sever bir kişisiniz" hükmünü verdimiştir.

Atatürk, olgun kimselerden müteşekkil bir meclisin, bir öğretim kadrosunun hasretini çekmiştir; ilk büyük millet meclisini, Cumhuriyetin ilk yıllarını yakından tanıyanlar, yakından tanıyanları dinleyenler, o devre dair yazılanları okuyanlar bunu kolayca uslamalar. Olanları düşününce insan:

"Gitti Mecnun hane-i dehri bize ismar-
adı
Bir harap evdir kalır divaneden diva-
neye"

demekten kendini alamıyor.

O halde umutsuzluğa mı düşelim? Kararsız mı olalım? "Hayır", yüzbin defa "hayır" aradığımızı bulamıyorsak, bulamamanın acısını duyuyorsak, hiç değilse, aradığımızı bulacak nesle öncüler yetiştirmeliyiz.

Şayet Atatürk son hadiseleri görseydi, O, buna üzülmez, eserlerinin meyve verdiğini görmeyen hazzını, sevincini duyardı. Çünkü O'nun anladığı: "Türk genci, İnkılapları ve rejim sahibi ve bekeşisidir. Bunların lumuzua, doğruluğuna herkesten çok inandırmıştır; rejimi ve inkılapları benimsemiştir. Bunları zayıf düşürecek en küçük veya en büyük bir kıpırtı ve bir hareket duydu mu; bu memleketin polisi vardır, jandarması vardır, ordusu vardır, adliyesi vardır demiyecektir. Hemen müdahale edecektir ve kendi eserini koruyacaktır. Polis gelecektir, asıl suçluları bırakıp suçlu diye onu yakalayacaktır. Genç, asla yalvarmayacaktır. Mahkeme onu mahkûm edecektir. Gene düşünecek, diyecek ki: "Ben iman ve kanaatimin icabını yaptım. Mü-

dahale ve hareketimde haklıyım. Eğer buraya haksız gelmişsem, bu haksızlığı meydana getiren sebep ve âmilleri düzeltmek de benim vazifemdir." diyebilendir.

Bir duygu sarar kanımı
Baktıkça kara yıllara doğru
Ağlamaklı!
Bir duygusayar kanımı
Baktıkça ak yıllara doğru
Türkiyem kavlince gelişiyor
Atatürküm, kabrinde rahat uyu!
Saygılarımla.

Hasan AYDIN — İstanbul.

Geride Kalan Yıl

Forum Yazı Kuruluna

Beşeriyet bir yılı daha geride bırakmış bulunmaktadır. Yeni yılın eşliğinde geçen yılın muhasebesini yapmak, alınacak yeni tedbirlerin iyi anlaşılabilmesi için gerekli sayılan bir olaydır.

İç politikada, hürriyetlerin kısılmasına yılın son gününe kadar devam edilmiştir. Hükümet partisi şiddet tedbirlerinden vaz geçmemiştir. 1954 seçimlerinden sonra çıkarılan ve her defasında siyasi bünyemize uygun düşmediği anlaşılan kanunların düzeltilmesine gidileceği yerde, tatbikat daha da ağırlaştırılarak, muhalefetin ve basının iş yapamaz hale getirilmesinde gayret harcanmıştır. Adaletin bağımsızlığı üzerinde titrenilen bir konu olmaktan kurtulamamıştır. İktisadi topallamaların polis rejimi ile halledilemeyeceği gün gibi aşikar olmuşken, bilimsel metodlar tavsiye edenlerin sözleri ile alay edilmiştir. Yılın son aylarında, Ankara'daki bir fakültenin medeni davranışının hazmediememesi sonunda ise üniversitelerin muhtariyeti yeniden en önemli iç meselemiz haline gelmiştir. Bir dekanın şahsında, memur haklarından öte insan hakları konusu, muhalefetle iktidar, aydınlı aydın olmıyanlar arasında şiddetli bir tartışma mevzuu durumunu almış, bunun sonunda da üniversitelerimiz bazı genç ve kıymetli elemanlarını kaybetmiştir. Acı olan, bu sonuçtan sevinenlerin de bulunmasıdır.

1957 yılına Türkiye, gerek dış, gerekse iç politikasıyla memnun girememiştir. Macaristan olayları, dünya barışı bakımından bizi de ilgilendirmeye devam etmektedir. Yeni bir dünya savaşı ihtimalinin uzak oluşu medeni bir milletin, zulme karşı kendi kaderi ile başbaşa bırakılmasını gerektiren hareket sayılamaz. İnsanlık ideali diye anılan uluslararası ülkünün gerçekleştirilmesini kimden bekliyeceğiz endişesi, eşliğinde bulunduğumuz yeni yılda da insanlığı terk etmeyeceğine benzemektedir. Bu durum karşısında Türkiye'nin her zamankinden çok milli birliğe ihtiyacı vardır. Milli birliğin

bir an önce kurulması ise, şimdiki şartlarda, hükümet partisinin göstereceği anlayışa bağlıdır. Yeni yıl içinde iktidardan bunun tahakkukunu beklemek bizim hakkımız olacaktır.

1957 yılının, hür insanlar ve hür milletler dünyasının kurulmasında taze bir adım olmasını gönülden diliyoruz.

İsmail N. ALKAN - Ankara

Talebe Cemiyetleri

Forum Yazı Kurulu'na.

Üniversitelerimizin, ana dâvalarından birisi de: Meşrutiyet, Cumhuriyet, hatta adına demokrasi dediğimiz şimdiki devirde dahi halledilmeyen talebe derdi ve dâvalarıdır. Türkiyemizin istikbalini en fazla ilgilleyen derdlerden biri olan bu müzmin derde parmak bile basılmış değil. İnsanın hele bir Üniversitelinin bunu görüpte üzülmemesi kabil olmuyor... Yarının, siyasi, idarecisi, maliyecisi, iktisatçısı, öğretmeni, âlimi, hakimi ve hatta kumandanı, mütefekiri olacak gençlerin, derd ve dâvalarıyla niçin kâfi derecede uğraşılmıyor? Vatan sathında, kalkınma tarenelerinin her tarafı kaplayıp, Ayuka çıktığı ve hakikaten müsbet, menfi pek çok şeylerin yapıldığı şu devirde Üniversite talebesinin derdlerine çare bulmak imkânsız mıdır? Hayır aslâ! istenirse zor bile değildir! Bu baraj, yol, meydan, imar, liman ve fabrikadan az önemli olmasa gerek... Belki bir bakıma daha elzem bir meseledir.

Talebenin, bilhassa Üniversite talebesinin sayısız derdlerine kim parmak basıp, çare bulacak? Bunlarla kim ilgilenecek? Matbuat mı? Münevverler mi? Üniversite mi? Hükümet mi? Maarif Vekâleti mi? Kızılay misali yardım kurumları mı? Vakıflar Umum Müdürlüğü mü? Bankalar gibi iktisadî devlet teşekkülleri v. s. mi? yoksa talebe cemiyetleri mi? Şüphesiz bu mühim dâvanın memleket çapında toptan halinde yukarıda saydığımız teşekküllerin hepsini az ve çok himmetleri olacak.. Hatta, mahalli yardım ve kültür dernekleriyle, kültür dâvamıza hizmeti vatan borcu sayan hayır sever varlıklı vatandaşlarımızın bile mühim hizmetleri olabilir..

Fakat bu hususta en büyük vazife talebe cemiyetlerine düşer. Çünkü kendi dâvalarıdır. Bu uğurda kendileri çalışıp, uğraşmadıkça, başkalarının himmet ve gayretleri ne de olsa sathi olur. Meseleyi kökten halle kafi gelmez...

Türkiyede maalesef bugüne kadar hiçbir talebe teşekkülü bu anadâvaların halline tam mânasıyla, Türk gençliğine yararlı, azim ve gayretle çalışmamıştır. Milli Türk Talebe Birliği de dahil, hep sathi, basit me-

selelerle uğraşılıp, işin ciddi, fikir, iman cephesinden ziyade dış cephesi, gösteriş, süs püs kısmına önem verilerek, gayret sarfedilmiştir...

Cumartesi günü katıldığım, polis tarafından tatil mecburiyeti hasıl olan A. Üniversitesi Hukuk Fakültesi talebe cemiyeti kongresindeki duruma şahit olunca üzüntüm pek derecesiz oldu. Nerede bir Üniversite, hele hak ve hukuk esaslarının öğretildiği Fakülte talebelerine yararlı ağırlık, ciddiyet... Hep şahsi basit hesaplar. Önemsiz meseleler. Bu memleketin ebedi ezeli kaderi sen, ben kavgasından başka birşey değildir..

Talebe cemiyetlerinin bünyelerinde bir inkılâp yapma zamanı çoktan gelmiş. Hatta geçmektedir.. Talebe cemiyetlerinin bütün faaliyetleri rozet, rumuzlu kağıt zarf satmak, paso işlerini takip, basit gezi spor temaları, yılda 1 - 2 balo, kokteyl, çay tertipten ibaret olmamalıdır. Bunlar hiç olmasın demiyorum. Bunlarda olsun. Fakat esas gayede hiçbir zaman asla unutulmasın. Esaslar yapılmıca öbürleri kendiliğinden olur...

Üniversite talebe cemiyetlerinin yapmaları gereken şeylerin önemlilerinden bir kısmını, birkaç madde halinde sıralayacağım. Sonraki Yazılarımda da önemli maddeler üzerinde inşallah ayrı ayrı durarak meseleyi karınca kaderince etraflıca izaha çalışacağım.

1) Cemiyetler herşeyden evvel, Meclis, Hükümet Maarif Vekâleti Üniversite, Emekli sandığı, Vakıflar Umum Müdürlüğü, Bankalar ve Zengin kültür severlerimizle temasa geçerek Yurt ve site mevzuunu toptan halle çalışmalıdır. Üniversite talebesinin yatacak yer derdi çok feci ve acilen halli gereken bir meseledir.

2) Talebe Bankası meselesi ele alınmalı. Çoktan beri sözü edilen bu mevhum, mutasavver, bankadan bahsedildiği bile yok. Bunun kurulması mümkün değilse, ilgililerle temas edilerek Meclisteki Muallimler Bankası tasarısı, Maarif Bankası şeklinde çıkartılarak, Talebeler ve bütün maarif dâvalarını buna ithal ettirip; yurt ve sair derdtevesül edilmeli..

3) Garple daha geniş kültürel temalar, talebe mübadeleleri yapılması için teşebbüs... Avrupa, Amerika talebe cemiyetleriyle anlaşarak; tatillerde o memleketler talebelerini Türkiyeye Türk talebelerini de en az 300 - 500 olmak üzere oralara göndermek.. Bu suretle hem şiddetle muhtaç olduğumuz lisan dâvamıza, hem de inkılâp Türkiyesinin tanınmasına hizmet. Türkiyemiz için bulunmaz propagandacılar kazanırız.. Gidip gelenleri anlattıklarına göre bu yolla Talebe Cemiyetlerinin misafiri olarak gidilirse bir yaz 300 - 400 lira ile 3 - 4 ay kalınabiliyormuş...

4) Üniversitelere ucuz yemek temini için Kızılay Maarif Vekâleti, Vakıflar Umum Müdürlüğü, Belediyelerle temasa.. Bu

İstanbul Üniversitesinde kısmen halledildiği halde Ankara da maalesef adını dahi anan yok. Ucuz lokanta açılması için faaliyete geçilip, gerekirse Et ve Balık Kurumu gibi teşekküllerden de ucuz malzeme teminine tevessül edilmeli..

5) Yazları, Şubat tatillerinde D. D. Yolları, D. Deniz yolları (Denizcilik Bankası) il ve ilçelerdeki maarif mensupları idare amirleri, Belediyeler ve hatta Muhtarlarla anlaşarak, talebenin ekserisinin kesesine uygun ucuz yurt içi ve yurt dışı seyahatlar tertiplenmeli.

6) Bazı Fakültelerdeki, meselâ Ankara Hukuku gibi, yönetmelik ve imtihan usulü sakatlıkların halli için ilgililerle temas. Bu hususta kıymetli Hocalarımızın yardımlarını istihsal ve gereken makamlara müracaat edilmesi.. Şubat hakkı üzerinde ısrar...

Fakültelerdeki yabancı dil kurlarının daha verimli hale getirilmesi. Hükümet, Meclis, Bakanlık, Dekanlık Yönetim kurulları, Senato ve rektörlüklerle temasa geçilerek her Fakültede Teknik Üniversitede olduğu gibi, gece, gündüz tedrisat yapan, yabancı diller okullarının açılmasına teşebbüs.. aları gecelere de teşmil..

Bu mümkün olmadığı takdirde mevcut kur-

8) Muhtaç talebeye yapılan yardımların artırılması, bursu olmayan Fakülte burs temini, talebe sigortası, okuma, kitap, spor salonu gibi ihtiyaçların temini, kültürel faaliyetlere (Münazara Seminer, konferans, sergiler) önem verilmesi ön plânda gelmelidir..

Cemiyetlerde vazife alacak arkadaşların hakikaten çalışıp iş başaracaklardan olması, kendine güvenip hizmet ateşiyle yananlardan çıkması lâzımdır. Cemiyetler artık Üniversite talebesine yararlı olgunlukla, ciddi meselelerle uğraştıklarını fiilen isbat etmelidirler... Hürmetlerimle..

İsmail H. YILMAZ, Ankara.

İktidar Hastalığı

Yazı Kuruluna,

Uygar toplumlarda bile niçin sağır olur 'iktidar'? O, niçin hakikatdan hoşlanmaz? Acaba bu bir tabiat yasa gereği midir? Acaba bir çeşit 'İktidar Hastalığı' mı vardır? Kendisine tapılmasını, tapmayanların yok olmasını istemekte nasıl zevk olabilir? İktidar kendini Tanrının vekli sayar, onun bütün yaptıkları mükemmeldir. O iktidar ki Socrates'i zehirler, Galile'yi Enkizisyon Mahkemesine çıkarır, Kepter'i büyüçülük suçundan kovalar, hatta, 'nabza göre şerbet veren sözde münevverler olmayınız' sözlerinde suç unsuru görerek bir profesörü bakanlık emrine alır.

Okuyup yazma Afrika Kongosunun gerisinde olan yurdumuz için bilim ne demektir? Bilim insanlığın güneşidir. Bilim, özgürlüğün de, mutluluğun da kaynağıdır. Bilim kervanına katılımımız pek yeni olmakla beraber dünya çapında yankılar uyandıran birkaç bilginimiz var. Su gibi harcamamalıyız onları. Geçen gün, "Tarhan Kitabevi'nin raflarında bir kitap buldum. Bu 800 sayfalık kitabın adı: 'An Outline of Social Psychology - Sosyal Psikolojinin Ana Çizgileri'. Yazarları: Oklohama Üniversitesi Grup Mü-nasebetleri Enstitüsü Müdürü Psikoloji Profesörü Muzaffer Sherif ile Carolyn W. Sheriftir.

Bu yazarlardan birincisi kimdir biliyor musunuz? Yıllarca önce (C. H. P. zamanında), hoşla gitmeyen fikirleri yüzünden yur-

dumuzda bakanlık emrine alınması üzerine, Birleşik Amerika'nın o zamanki Dış İşleri Bakanı (yanılmıyorsam) Stettinius tarafından Amerika'ya resmen davet olunan Prof. Muzaffer Şerif. Davetin sebebi göğsümüzü iftiharla dolduracak kadar büyüktü. Çünkü, Amerikan Hükümeti, ondan, psikoloji alanındaki meşhur araştırmalarına Amerika'da devam etmesini rica ediyordu. Bahis konusu eserin editörü Gardner Murphy, yazdığı önsözün 11. paragrafında profesör Muzaffer Şerif'i bakın nasıl takdim ediyor: 'Sosyal Psikoloji üzerinde Muzaffer Şerif'in esas fikirlerinin etkisi öylesine büyüktürki oluşması için o kadar emek verdiği Sosyal Psikoloji Dünyasına onu tanıtmaya kalkışmak gülünç olur.'

Sağlığın korumasında temizliğin önemi

nasıl inkâr edilir? Bir toplum ne kadar pislik içindeyse o kadar hastalıklı değil midir? Düşüncemizin de sağlamlık şartlarından birincisi şüphesiz ahlâk temizliğidir. Böyle bir temele dayanmadıkça özgürlük anıtları kurulabilir mi? İkiyüzlükten, yalancılıktan tiksinnmeyen ve korku içinde yaşayan kimselerin zihninde bilim tohumu yeşerebilir mi? Oysa yüzyıllar boyu sürmüş karanlığı-mıza karşı bir avuç aydınımız var. Bir ulus için, dalkavuk ve yalancı bir gençliğe korkak ve cahil bir gençliğe sahip olmaktan daha utandırıcı bir felâket olabilir mi? Büyük Atatürk tehlikeyi görüp kurtuluş yolunu göstermişti: 'Hayatta En Hakikî Mürşit İlimdir'

Şimdi nereye gidiyoruz?

M. F. G.

Kültür ve Sanat

Öğretmenin Okul Dışındaki Çalışmaları

Dr. Cavit Orhan TÜTENGİL

Konuya girerken öğretmen anlayışımızı belirtelim. Öğretmeni, okuldaki işlerini iyi bir şekilde yürütmekle görevli bir «memur» saymıyoruz. O, her şeyden önce bir ülkü adamıdır. Türkiyenin çağdaş topluluklara erişmesini kendine ödev bilen aydın kişidir. Bunun için de, ilk bakışta üstüne ödev sayılmıyacak pek çok işi, sorumluluğu vardır. Sadece, Türkiyenin iktisadî bakımından geri kalmış ülkeler arasında bulunması gerçeği, öğretmenin bir «mission» adamı olmasını fazlasıyla gerektirmektedir.

Öğretmenin okul dışındaki çalışmaları, belirtmeğe çalıştığımız anlayış açısından, neler olmalıdır? Düşüncelerimizi, üç başlık altında toplamak mümkündür.

1) Öğretmenin kendini yetiştirmesi

Öğretmen, kendini tanımakla işe başlamalı, imkânlarını araştırarak onlardan faydalanmalıdır. Bilginin ve öğrenmenin sonu olmadığını, öğrendiği ölçüde öğretebileceğini unutmamalıdır. Yükselmeyi, öğretim basamakları bakımından değil, kendi kendini aşmak yolu ile gerçekleştirebileceğine inanmalıdır. Öğretmen olarak, öteki meslek arkadaşlarından daha çok ödevi, buna karşılık, daha dar bir hürriyet alanı olduğunu kabul etmelidir. Öğretmen, bir

bakıma şaire benzetilebilir. Nasıl, şairin büyüğü küçüğü değil de iyisi kötüsü varsa, öğretmenin de büyüğü küçüğü değil, iyisi kötüsü vardır. Şu farkla ki, iyi öğretmen olmak, iyi şair olmaktan bir derece daha çok çaba işidir.

Yurt ve dünya olaylarını yakın bir ilgi ile kovalıyarak üzerlerinde düşünmek, her aydın gibi öğretmenin de işi olmalıdır. Sözün kısası, öğretmen kendinin de öğretmeni olmalı, eksiklerini bulup tamamlamalıdır.

Öğretmen, kendini yetiştirmek konusunda, Atatürk tarafından ileri sürülen anlayışın gerekli kıldığı özellikleri de sağlamalıdır. «Yeni nesil sizin eseriniz olacaktır... Cumhuriyet, fikren, ilmen, bedenî kuvvetli ve yüksek seçiyeli muhafızlar ister... Milleti kurta-ranlar yalnız ve ancak muallimlerdir... Hiç bir zaman hatırimizden çıkmasın ki, Cumhuriyet sizden (fikri hür, vic-danı hür, irfanı hür) nesiller ister».

2) Öğretmen ve çevresi

Çevresinin meseleleri öğretmenin meseleleridir. Öğretmen çevresini tanımalı, gezip görmeli, kendine çalışma konuları bulmalıdır. Çevresi ile bağlılığı bakımından öğretmenin durumu şöyle özetlenebilir: etkilenmek ve etki yapmak

Öğretmenin çevresi köy ve şehir

olarak ele alınınca, aklımıza gelen konular şunlardır.

Köyde

I. Köy incelemeleri (köyün içtimaî, iktisadî hayatının, köylünün dünya görüşünün, bağlı olduğu değerlerin araştırılması)

II. Toprak altı ve toprak üstü şeylerin ilgi çekicilerini toplama merakı (taş, fosil, bitki ve hayvan türleri gibi)

III. Çevrenin tarih ve coğrafya özellikleri üzerine araştırmalar

IV. Eski eserlerin korunmasına yardım

V. Sağlık meselelerinde uyarma ve gerekli çarelere başvurma

VI. Yaşayışımızın örneklik vasfı taşıması

VII. İşbirliği, imece ruhunu canlı tutma, kooperatifçilik hareketini benimsetme

VIII. Yeni tekniklerin, aletlerin, bitki ve hayvan türlerinin köye girmesine önayak olma

IX. Devrimleri yersiz saldırılara karşı koruma ve savunma, doğru, iyi ve güzel her şeyin başında yer alma

X. Üstün kabiliyetlerin gelişip yetiştirmelerini sağlama

Şehirde

Şehirdeki çalışma konuları, köydekilere ekolarak, şunları da kavramaktadır.

I. Kültür, yardım, tanıtma.. gibi derneklerle işbirliği

II. Çevrenin meseleleri üzerinde küme çalışmaları

III. Öğretmen derneklerini canlandırma

IV. Öğretmenler arasında dayanışmayı çoğaltacak kooperatif ve yardım sandıklarının kurulup işletilmesi

V. Öğretmenliği yüceltme yolunun «iyi örnek olmak» la sağlanabileceği inancı

3) Düşünce, çalışma, arayış ve buluşların duyurulması işi

Öğretmen ve çevresi başlığı altında yer alan çalışma konuları, çevrenin özelliğine ve ihtiyaçlarına, öğretmenin isteğine göre ele alınmakla mesele çözülmüş olmuyor. Bundan sonra da, öğretmenin çalışmasının üçüncü basamağı başlıyor: Duyurma işi. Bir taşla iki kuş vurmak demek olan duyurma işini, konunun özelliğine ve çevrenin imkânlarına göre, çeşitli yollardan ele almak mümkündür. Bu yollar yazma, söyleme ve sergileme yollarıdır.

Öğretmenin okul dışındaki çalışmaları konusuna bir eğitimci gibi bakmadığımızı belirtmek yerinde olur. Biz, en geniş anlamda yetişkinlerin eğitimi konusunu da aşan bir plân üzerinde duruyoruz. Bizim hareket noktamızı, cemiyet içinde geçen bir olay olarak eğitim meselesi, öğretmenin okul dışındaki çalışmaları bakımından çevresi ile münasebetleri teşkil etmektedir. Amaç, çevrenin kalkındırılmasıdır. Bu arada, çevresi ile karşı karşıya getirdiğimiz öğretmenin kendini yetiştirmesi lüzumuna da ilişti. Düşünce ve çalışmalarını çevresine duyurmasını da gerekli saydık.

Türkiyenin kaderinin değişmesinde öğretmenlerin, bir aydın ve meslek mensubu olarak, büyük ödevleri bulunduğu inaniyoruz. Türkiyenin yükselmesi, iktisadî bakımdan az gelişmiş ülkelerden sayılmaması, yollar, barajlar, fabrikalar, makine ve taşıt araçları kadar, eğitim ve öğretim meselesini de bir bütün halinde çözmesine bağlıdır. Her şeyden önce de, hangi doğrultuda ilerlememiz gerektiğini, Yeni Türkiyenin üzerine kurulu olması gereken ilkelerin neler olduğunu kesinlikle ortaya koymalıyız.

Öğretmenin büyük ödevleri olduğuna inancımız, insanın eğitilmesi meselesini Türkiyenin başmeselesi saymamızdan doğuyor. Türkiyede demokrasi, insan ve vatandaş hakları, fikir ve sanat alanında gelişme, çağdaş ilim anlayışı gibi meseleler, dönüp dolaşıp, insanın eğitilmesi meselesine dayanmaktadır. Bunun içindir ki, Büyük Atatürk ile birlikte, «Muallimler! Yeni nesli, Cumhuriyetin fedakâr muallim ve mürebbileri, sizler yetiştireceksiniz» diyoruz.

Bu Gece Başka Gece

Perihan ÇAMBEL

Türk Tiyatrosunun, ancak yerli piyeslerin temsil edilmesile tamamlanabileceği söylenmiştir. Şüphesiz ki bu Türkçe olarak yazılmış eserlerin sadece mevcudiyeti ile olamaz. Türk Tiyatro-

sunun varlığını ancak şu unsurları ihtiva eden piyeslerle iddia edebileceği muhakkaktır: Türk destanlarına, menkıbelerine, tarihine, kültürüne dayanmak mahallî renkle karakter taşımak; ve veya beşerî olmak tiyatro piyesi ve diyalog yazma tekniklerine uymak. Reşad Nuri Güntekin'in son olarak Küçük Tiyatroda oynanan «Bu Gece başka Gece» piyesi işte bu unsurlara sahiptir. Bu sebepten, Muhsin Ertuğrul'un ifadesiyle.. «Türk Tiyatro edebiyatının büyükleri arasında bir (Reşad Nuri Güntekin) in gelip geçtiğini...», daha doğrusu yerleştiğini kabul etmek gerekir.

Güntekin'in bu son ve belki en uygun tiyatro eserinin konusu İstanbulumuzun, tipik mahallî karakter taşıyan kenar mahallesi Langa'da geçmektedir. Şahısların hepsi koyu mahallidir. Beşerîdirler. Güntekin bunların yardımıyla, son bir defa, keskin, sezisli görüşle, Türk Cemiyetinin bazı psiko-sosyal kesitlerini sanki bir aynadan aksettirmektedir. Buradan akseden levhalar, bazan hoşumuza gidemeyecek kadar, yalansız, düzensiz bir realizmle çizilmiştir.

Başta bir Üniversite profesörünün, ruhi baskılar içinde bir cemiyetin sebeplendirdiği ketvurmaları ve tepkileri arasında, perişan, bocalaması gösterilmektedir. Profesör Haydar ve Dr. Hüsnü, evlilik hayatlarında eşlerinde meydana getirdikleri ruh tepkileri altında ezilen ve ayrı tepkilerle cevap veren zavallı erkeklerdir. Ne onlar karılarını, ne bunlar erkeklerini anlayabilmişler veya tatmin edebilmişlerdir. Karıların, onlardan intikam alan tepkilerinden kurtulmak için Langa'da Madam Nevriğin pansyonuna yerleşiyorlar. Ken dilerini cemiyet kayıtlarından azat hissederek hayatın tadını çıkarmağa bakıyorlar. Karşılıklı Şarkıcı Hasret, dansöz Pandora ve arkadaşları çıkıyorlar: her biri, İstanbulun zengin kenar mahallesi, karakterlerinden birinin, sağlam kalem derbelerle çizilmiş portresi, birer gerçek... Profesör Haydarın, küçük İsmailin kendi oğlu olmadığını öğrenince, geçirdiği buhranlar, bunların karşısında Dr. Hüsnü'nün teessürü, arkadaşına istikamet veren müdahalesi ve insanlığı, Nevriğin insanlığı, nihayet Haydar beyi İsmaili kabullenip bağrına basışı, esere gözyaşartıcı beşerî derinlikler veriyor. Bir daha Güntekin, bir romanında yaptığı gibi, çocuk ruhuna nüfuz etmiştir. Bütün konular, Haydar beyin, karısının eski aşk mektuplarını bulması intriği etrafında heyecan verici, muallakta bırakıcı bir şekilde döndürülmektedir. Eser, İstanbul kenar mahallerinin Türk, Ermeni ve Rum şivelerine tercüman olan Türkçeler ile yazılmıştır. Diyaloglar ustaca tertiplenmiştir. Bu itibarla ve aşırı realizmle piyesin yapısı adeta Çekof'un eserlerini hatırlatır.

Eserde Güntekin küçük bir hataya düşmüştür. Başında önemle Kimya pro-

fesörü olarak takdim olunan Haydar bey, sonuna doğru hukuk profesörü olarak söylenmektedir.

Piyesi sahneye koyan Salih Canar onun akıcı temposunu muhafaza etmiştir. Hafif ve ölçülü bir fars havası içinde traji-komik durumlara çok zamanlar hakkını vermiştir. Canar, Haykır ve Akagündüz, son, müessir sahne ile eserin büyük mesajını nakletmeğe tamamen muvaffak olmuşlardır: çocuk ruhunun ancak emniyet duygusu içinde gelişebileceğini, baba şefkatine ihtiyacı, ve erkeğin, bir çok duygularının üstünde gelen, asıl olan, çocuk sevgisi... Bu sahnede belki ağlamayan kalmamıştı.

Refik Eren'in dekorları ve aksesuarlar kusurlu ve eksikti. Bunlar realiteye daha uygun ve tatmin edici olmalıydı. Langa'da Nevriğin evinde konserve kutuları ve gaz tenekeleri içinde fesleyenler, ıtırılar, sardonyalar yerine bir tek sakı lastiğin ne işi vardı? Neden pencere çift kanatlı idi ve sürmeli değildi? Neden Nevrik frenkvarî gece bonesi ile Türk Ermeniliğini inkâr ediyordu. Ve nihayet neden Haydar bey, bütün dünyada Arthur Miller'in "Saticının ölümü" için sembol olmuş çift satıcı bavulları ve Willie Loman'ın edası evini terke, diyordu? Salih Canar sesini icap ettiği yerlerde gerektiği gibi yükseltmiyordu, ve rolünü ilk perdelerde adeta lakayt ve benimsememiş bir eda ile oynuyordu. Ancak son sahnede kendisinden beklenen beşerî deriliğe erişti. Rağıp Haykır, Dr. Hüsnü kuyumcu titizliği ile işlemiş ve başından sonuna kadar beşerî duygu derinliklerine inmiştir. Ancak, alaturka şarkıya tepsisi ile "do, re, mi, fa..." yerine, dizlerine vurarak "düm-bek, tek, dümtek" diye tempo tutmamalı idi? Süreyya Taşer, Şehnazeyi tam manasile realist ve büyük bir meharetle, bütün jestlerle, sesile, haykırışlarla bayılmaları ve yukarıda bırakılmış incecik kaşlarla mahallî bir tip olarak yaratmıştır. Semih Berksoy, jestlerle, diksyonile kıyafetinin en ince teferruatı, serapa mahallî karakter ve mahallevarilik içinde şahsiyetli Şarkıcı Hasreti canlandırdı. Sesinin gürlüğünü ve sıhhatini gösterdi. Muzaffer Gökmen, çok iyi incelediği Molla rolünde harikulade idi. Akagündüz şahsiyetli ve canlı bir Nevrik temsil etti, fakat bazan Türk şivesine hafifcecik kaçıyor. Hıdır Gökçen gazeteci olarak beceriksiz ve silikti. Saçlarının altın rengini değiştirmek ona çok şey kaybetti. Meral Gözendör mahallî ve sempatikti. Handan Uransa, hastalıklı sekspsikoloji bakımından çok enteresan olan ve özel bir etüde dayanması gereken daktilo rolünü kavrayamamıştı. Ona, örtülü kalmış hülyalar ve arzular kompleksi ve gelişmemiş kadınlığı yerine fiziginde ve karakterinde olmayan alelade, açık - saçık bir shehevlik izafe etmişti. Böylelikle, Haydar beyin hassas ve romantik şahsiyetinin bir adilik ışığında kalmasına sebep oldu. Yazık, hem çok yazık oldu daktilo N'gâra;

BAŞEFENDİ

M. CİNAVLAR

Gene yol göründü garip serime. Ne birincisi ne yirmincisi.. Yürüdüklerimden ve yürüyeceklerimden bir tanesi.

İlceyi hemen çıkmıştım ki, Yanık öğretmenle karşılaştık. Benim gideceğim yerden geliyor. Adamakilli terlemiş. Kış günü ama varsın olsun. Yol kıştan yaman. «Ellerin kemik gibi paltolarının yanında benim ki çul gibi..» dediği paltosu koltuğunda.

Hoşlaştık.

«Ne haber?» dedi

«Senden ne haber?»

«İyi kötü yaşıyoruz. Bu kez de mahkemeye gidiyorum. Yarın mahkemede şahitlik edeceğim.»

«Tam gününü bulmuşlar da yazmışlar sana. Hastasın zaten.»

Küt küt öksürüyordu. Terin yumuşattığı benzi kararır kararır çekiliyordu.

«Senin astımın da kabarıp hocal!» dedim.

«Neyim kaldı kabarmadık» dedi. «Önce öksürüğüm kabardı; sonra her şeyim.»

«Hayırlısı olsun» dedim, «kendinize iyi bakmanız, korunmanız gerek»

«Olmuyor ki canım» dedi. «maaşımız az ama onu bile istediğimiz gibi harcıyamyoruz.» Bir liste çıkardı cebinden. «Benim ve diğer arkadaşın zaruri ihtiyaçlarımızı tesbit ettik. Mahkemeye gelmem iyi oldu bu bakımdan..» Listeye göz attım, birinci maddede «en yenisinden bir gazete!» yazılı. Ondandır öksürük hapı, öksürük şurubu, göze damlatılacak su, jilet, çocuklara çarşı ekmeği v. s. diye liste uzayıp gidiyordu.

Dönüşünde uzun konuşmak üzere ayrıldık. Bacağın birini sağdan, birini soldan getirerek yürüdü gitti.

Hani kul bunalmayınca hızır yetişmez derler. Gerçi bunalmışlığım yoktu ama, bu uzun yolları tepmesine tepiyoruz, hiç değilse nasıl gidip nasıl bitirdiğini farketmiyecek bir arkadaşına susuyor insan. İşte çok geçmeden bir jandarma eri yetişti arkamdan. Hızır'ın ta kendisi olmalı. Yalnızlığım aklımdan geçerken unutturdu çünkü.

Soluyordu. «Uğurlar olsun!» dedi.

«Uğurumuz hayırolsun; hemen mi yoruldu?» dedim.

Konuşunca anlaşıldı ki, kaza ile ölen birisinin başında köyden gelmiş sabahleyin. Ölüyü teslim edince az dinlenip yola çıkmış gerisin geri. Daha yorgunluğu üstünde. Yol çamur, fırtına bir yandan. O da sevindi bu uzun, 30 klm. lik yolda arkadaş bulduğuna.

Bizim karakolun Jandarmalarındanmış. Konuşa konuşa taşlık beline geldik. Yolun üçte biri gitmişti nasıl olsa. Dinlenmek için bir kayanın duldasına oturduk. Daha biz kalkmadan karşı yönden bir küme yolcu

geldi. Kimi eşekli, kimi yaya. Bir kümede yök var eşeklerin. Soğan ve patates çuvallarının üstünde koyun - keçi derileri -, ya da ayakları çözülmüş tavuklar sarkıyor.. Esasen tarım kredi kooperatifinden para almaya gidiyorlarmış. Su altı bölgesinde bu lunan köylerinmiş para alma sırası. Orda da dürttü kötümser damarım:

«Kötü zamana raslamış para alma sıranız» deyiverdim.

«Aman başefendi» dediler bir kaçı, «yoluna da razıyız beline de. Değil mi ki burnumuz kanayınca koşan; unumuz azalınca koşan bir hükümetimiz var. Gerisi hepten kabul».

Hepsiyle ayrı ayrı el göğüste merhabalaştığımız bu hemşeriler, İpsar köyünden, tanıdık.. Ama lâf arasında «başefendi» demeleri bana, tuhafıma gitti. Gerçi Yedek Subay öğrencisiyim. Elbisem, şapkam erlerinkine benzemez. Yanımda da Jandarma olunca mesele tamam. Bal gibi karakol çavuşuna benzetildim. Yanılmamışım:

Birisi, «hangi karakolda bulunuyon?» diye sorarken, başka biri «allah zihin açıklığı vermiş, okudu, adam etti kendini» diyordu. Bu sırada, benim aklıma gelmeyen bir noktayı, bir delikanlı hatırlattı: kolumda çavuşluk şeridi yoktu. Onun da sebebi ni buldu birisi: Daha Eyüp onbaşı gibi kur sa gidecektim, bu işler de kürdün göçü gibi gide gide düzelecekti.. Bütün mesele kazanmaktaydı..

Eyüp onbaşı anılınca, ta on yıl öncesi geldi gözümün önüne: Yenice okulu bitirmiş ve atandığım köye gelmişim. Üçüncü günüydü gelişimin. Köy ihtiyar heyeti bir telâş almıştı «Onbaşı gelecek, başefendi gelecek..» deyip duruyorlardı.. Bekçilerden birini komşu köye hindi için yolladılar. Ötekini önüne de iki eşek katarak (belki maiyetinde bir arkadaşı olabilirdi) karakola yolladılar. Öğle geçerek dörtlüvaya bine rek onbaşı gelecekti.

Geldi de.. Beri benzer kişiler pek yaklaşılamadığı için, köyün ileri gelenleri çeşmeninin yanında karşıladılar onbaşığı. Çevresinde ezilip büzülenleri, amin çekerek sakallarını sıvazlayanları daha da korkutmak için pozunu çok iyi ayarlamıştı. Kırbacını paçalarına vurup duruyordu..

Uzatmıyalım.. O gelişte üç gün kaldı, köyün ne kadar derdi davası varsa ilgililerini çağırıp yargıladı. Köyde onbaşı var diye herkes kendine çekidüzen veriyordu. Ne olur ne olmaz düşüncesiyle işe bile gitmiyorlardı. Muhtar odası artı kovana gibi işliyordu.. Odanın önündeki oymak oymak insanları görünce, yeni doğan çocuklar bile içerde onbaşı olduğunu bilirdi. Ben de oralarda buldum. Hattâ sevgili okurlar, söz aramızda, ben bütün bir kızarmış tavuğun sofraya gelince nasıl parçalanacağını da o günlerde Eyüp onbaşından öğrendim.

Eyüp onbaşığı hatırlatan küme geçti. Biz de yürüdük. Başka kümeler de geldi karşımızdan. Onlarla da hoşlaştık.

«Allah selâmet versin, okuyan lezanı; ama maaş kaç başefendi? Nasıl olsa öğretmenlikten fazladır. Pılıçka da vurursun» diyorlar. Bazısı da:

«Çavuş olduğunu duyduk sevindik; ama, hangi karakolda bulunduğunu bilmiyok!» diyorlardı.

Hımm! Çavuş olduğumu duymuşlar..

Köye geldim acı zulüm. «Çavuş!» «başefendi!» gırla gidiyordu ve benimle övünüyordu komşular. Askere gider gitmez çavuş olmak!.. Az şey değildi. Yalanı da yok; 9. ncu Bölüğün 3. manga çavuşuyum. Onların bundan haberleri yok yoksa. Sonra, bu güne kadar köyden gidenlerin en beceriklileri çavuş olabilmış. Bizim gibi köylü çocuklarını okutmak için açılan lise ayarı okullarda okumak fırsatından ilk faydalananlardan biriyim nihayet.

Bütün bunları duyunca sevinmemek el de değil. Köylünün gözünde başefendinin her rütbeden, her mevkiden üstte olduğunu belirten şu olaya bakmak yeter:

İl'in valisi köye gelir. Köylüleri toplar. Bir çok meseleler hakkında konuşur. Sesi gürlü, dili tatlı, anlatışı kusursuzdur. «Bir dileğiniz var mı?» diye sorar sonunda.

Köyün muhtarı:

«Vali Bey!» der, «madem bu kadar okudun yükseldin; ne olur biraz daha oku da bizim karakola kumandan ol. Çünkü sen her şeyi biliyorsun, çok da hoşlandık senden..»

Acaba her şey görüldüğü gibi midir diye düşündüm. Haklıymışım, Araştırınca okula girer girmez çavuş çıkarıldığıma dair, bir balon ilçedeki dost-meslekdaşlarca köye doğru uçurulmuş. Uçurulmuş ama, yanlış anlaşılacak benim «başefendi» rütbesine eriştirilmeme sebep olmuş. Hani vakıtle bir yürüyüşte, kumandan emir vermiş arkadan, «Zindanlı tepede 15 dakika mola var!» Bu emir, arkadan öne doğru birlikte birliğe giderken, en öne kadar şu şekle sokulmuş: «Zindanlı tepede 15 derviş bir Molla var..»

Köylülerim duysalar, «deli, devlet kusunu tepiyor» derler ya, olsun, her zaman olduğu gibi, bundan böyle de hakkım neyse ona razıyım..

RESİM

Deniz Diplerinde Başlıyan Derin .

Bilge KARASU

Cemil Eren'in Türk - Amerikan Derneğinde açtığı sergide resimler ilk bakışta iki türe ayrılıyor: Bu yılların modası olan bir non-figuratif resim türü ile resme ham bir maddeyi katan bir resim türü. Cemil Eren ikisinde de başarılı olabilmış.

Gerek Etibank'ın duvarı için düşündüğü bir bakır işi, gerekse sergide görülen iki halı başarılı bir sanatçılıkla bir tecim düşüncesini yanyana getirebiliyor. Bu ressamın yalnız bezi, duvarı değil, yerleri de, bir yapının dışını da gözönünde tutabildiği anlaşılıyor. Ancak bence Cemil Eren'in önemli özelliği bu değil.

Non-figuratif resimleri, bez, duvar sınırlarını aşmadığı halde (hepsine resim demek de doğru değil, içlerinde mozaikler de var), öteki türden resimlerin karşısında daha bir sınırlı, daha bir "çağa uygun" duruyorlar. Biri büyük biri küçük iki "Kompozisyon" ressamın renk, değer anlayışını, ölçülülüğünü, beğenişini ortaya koyuyor. Ancak bunlarda bir iç-çekilmesi, bir eşik aşma duygusu sezilmiyor. Ressam, öyle resim yapmasının biraz da gerektiğini duyduğu için bunları yapmış diye bir şey geçiyor insanın aklından. Ancak bunların arkasından birtakım başka resimler geliyor.

Ressam gene non-figuratif yolda yürümüşdür, gene yüzeye bağlı kalmıştır ama artık birtakım çizgiler çıkmıştır ortaya: Devinen çizgiler. Bu çizgilerin ardında birtakım parlak lekeler var, böylece resim yüzeye bağlı kalmaktan kurtulmağa doğru gitmeğe başlıyor. Bir şeylerin geleceğini seziyorsunuz.

O şey ilk olarak birtakım tarak dişleri, bakır yüzeyler, düğmeler, toplu iğne demetleri halinde karşınıza çıkıyor. Bunların dizilişi gene yüzeye koşut çeşitli doğrultularda yahut biçimlerde.. Ancak bir ötesi, bunların yanına birtakım deniz hayvanlarının kavkularını da getiriyor. Yüzey adamakıllı kabarmağa, içten gelen bir itişle devinmeğe başlamıştır. Renklerin uyumu, ölçülülük süregeliyor ancak renkler değişmiştir. Söndürülmüş renkler yerine canlı, sıcak yahut serin ama baskının altına daha girmemiş renkler geliyor. Bunlarla birlikte eski non-figuratif resimlerin içine de çakıllar giriyor, orada da bir yenilik ortaya çıkıyor ama beriki daha önemli, daha uzağa gidecek cinsten bir değişiklik...

Resimlerde insan eliyle yahut doğa eliyle işlenmiş madde önem kazanırken kumaş parçalarından yapılmış non-figuratif düzenler de beliriyor. Bunların bir tanesi (26 sayılı "kompozisyon") yeğin renkleriyle, eski renk düzeninin de ortadan kalktığını bildiriyor. Ancak en son resimler, 32 sayılı non-figuratifteki döngüyü işlemeğe başlıyor. "Deniz dibi" resimleri, "Midye", bunların en başarılı örnekleri. Burada, 25 sayılı "Kompozisyon"daki gibi insan yapısı teller, bakırlar, birden yok yere fırlayan kabarık maddeler kalmamıştır. Bir çeşit "uygarlıktan kaçma"nın anlatımı olabilecek bu resimlerde devim, hem döngü temeline dayanıyor, hem de maddenin kabarıp yüzeyden ayrılması, istifin can alacak bir noktasında yapılabiliyor. Ham bir madde, ham bir evren içinde, **okaköz bir renk düze-**

ninde biçimleniyor. Ressamın istediği gibi konuşmaya başlayabildiğini seziyoruz. Aynı haftalar içinde yapılan bir non-figuratif "Kompozisyon" (38 sayılı) ressamın bu yeni döneminin salt boya ile gerçekleştirilmiş, geçmişini de içinde eriten bir örneği.

"Midye" ile "Deniz dibi" gibi resimlerin hantal bir habercisi olarak görülebilecek 37 sayılı "Istakoz"dan sonra Cemil Eren'deki değişiklik, üzerinde durulacak, önemli bir şey oluyor bence. Bir ilkel insan heyecanıyla, şimdiye değin yürümüş olduğu yolda öğrendiklerini bir araya getiren son resimler, bana kalırsa, özgürlüğü artık öğrenebilmiş bir sanatçıyı, güçlü bir anlatıma götüren yolda..

NOT:

Geçen sayımızda (67) yayımlanan "Faulkner Çevirisi" adlı yazı bir yanlışlık eseri olarak, Bilge KARASU imzası ile çıkmıştır. Yazı Turgut UYAR'ındır. Bilge KARASU, yazı konusu olan kitabı çevirmiştir. Düzeltir, özür dileriz.

Onbeş Günün Yayınları

Ansiklopedi:

TÜRK Ansiklopedisi. 9. Cilt. 65. Fasikül. Ankara 1956 Maarif Vekâleti. 200 kuruş. (Buzul Devri - Büyük Britanya). Bibliyografya:

Dr. Yaşar KARAYALÇIN: Borçlar hukuku - Ticaret ve Banka Hukuku bibliyografyası. 1928 - 1955. Ankara 1956 Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü. XXXI + 322 S. 10 lira. Araştırmada usul:

Dr. A. Mahir PAMUKÇUOĞLU - Dr. Sabri DİLMEN: Araştırma ve tez. Ankara 1956. VII+52 S. Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yayınları: 85. Çalışmalar: 45.

Sosyoloji:

Hilmi Ziya ÜLKEN: Dünyada ve Türkiyede sosyoloji öğretimi ve araştırmaları İstanbul 1956 Anıl Yayınevi. VIII+160 S. 200 kuruş. Türk Sosyoloji Cemiyeti Yayınları, No. 4

Hukuk:

Edip F. Çelik, Doç. Dr. Devletler hukukunda diplomatik melce ve milletlerarası adalet divanı içtihadı. İst. 1956, XI+145 S. 7 Lira. İst. Üliv. Yayınları No. 694. Hukuk Fakültesi No. 143.

Etyüp Sabri ERMAN: İş dâvaları ve tatbikatı. Ankara 1956 Memleket M. 240 S. 10 lira.

Ticaret tarihi:

Dr. Hâmit Sadi Selen: Ticaret tarihi. İstanbul 1956 İnkılâp K. 152 S. 200 kuruş.

Eğitim:

Turhan OĞUZKAN: Türkiye Cumhuriyetinde halk eğitimi. Ankara 1956 Maarif Vekâleti. 112 S. T. C. Maarif Vekâleti VI Maarif Şurası Dokümanları.

Askerlik:

M. Kemal (Atatürk): Zabıt ve kumandan ile hasbihal. Giriş: Rusen Eşref Ünaydın. Ankara 1956 Türkiye İş Bankası XVI+32 S. I klişe. 100 kuruş.

Tiyatro:

Mustafa ZEREN: Tiyatro. Tarihçe - Biyografi. Ankara 1956 Son Havadis M. 30 S. 100 kuruş.

Derliyen: S. N. Ö.
(Devamı gelecek sayıda)

Sahip ve Yazı İşleri Müdürü
Nilüfer YALÇIN

Sekreter:

Orhan BALI

İdarehane: Büyük Han, No: 55

Yenişehir — Ankara

Tel: 27531

Haberleşme Adresi :

Posta Kutusu 131 — Ankara

Dizildiği ve Basıldığı Yer:

Yeni Matbaa Denizciler Cad.

Ankara

T. C.

ZİRAAT BANKASI

Yurt içinde 532 Şube ve Ajansı, dünyanın her tarafındaki muhabirleriyle sayın müşterilerinin emrindedir.

Vadeli, vadesiz tasarruf hesapları

1957 ikramiye tutarı

Şimdilik

2.000.000 Liradır.

Bu Zengin Pilânda

Gayrimenkuller, dolgun para ikramiyeleri, eşya, traktörler, ziraat aletleri bulunmaktadır.

Yüksek Tansiyonun İSTİKBALİNİZİ TEHLİKEYE Düşürmesi İcap etmez.

Senelik muayeneler, doktorunuza yüksek tansiyonu vaktinde teşhis etmek imkânını verir, o zaman tedavi de kolay olur.

40 Yaşında veya daha yaşlı iseniz tansiyonunuzu muayyen fasılalarla kontrol ettirin. Yüksek tansiyon ekseriya orta veya daha ileri yaşlarda görülür ve senelik muayeneler bunun başlangıçta anlaşılmasını mümkün kılar. Zaman zaman baş ağrısı, baş dönmesi, nefes darlığı, yorgunluk duyuyorsanız doktorunuza gitmeyi ihmal etmeyin! Bütün bu haller Yüksek tansiyonun işaretleridir, fakat diğer sebeplerden de ileri gelebilirler. Asıl sebebin ne olduğunu ancak Doktorunuz bilebilir; yalnız o, hakiki rahatsızlığınızı anlayabilecek imkânlarla sahiptir, ve lüzum olan tedaviyi tatbik edebilir.

EĞER TANSİYONUNUZ YÜKSEK İSE

ŞUNLARDAN KAÇININIZ:	ŞUNLARI YAPINIZ:
Çünkü bunlar tansiyonu daha da yükseltir.	Çünkü bunlar tansiyonun düşmesine yardım eder.
Aşırı şişmanlık.	Sevdiğiniz şeyleri yiyin. Fakat sizin için en iyi olanları seçin ve çok yemeyin.
Aşırı bedeni ekzersizler.	Muntazam ekzersizler yapın. Faidelidir fakat aşırı gitmeyin.
Üzüntü, Asab gerginliği.	Sakin yaşamasını öğrenin. Doktorunuzdan bu hususta da istifade edin.

Doktorunuzla birlikte, yüksek tansiyonun hayatınızın düzenini bozmasına mani olabilirsiniz.

Doktorunuz Tansiyonunuzun Yüksek olduğunu Gördüğü takdirde — neler YAPMAMANIZI ve neler YAPABİLECEĞİNİZİ size söyleyecektir. Umumiyetle tavsiye edeceği şey «mutedil bir hayat sürmektir.» Aşırı yemek, aşırı bedeni faaliyet, üzüntü ve asab gerginliği yüksek tansiyonu daha da yükseltir. Size, «daha sakin» bir hayat sürmenizi tavsiye ettiği takdirde, ona uyun. Unutmayın ki, tavsiyelerini ihmal ederseniz, yüksek tansiyon, kalpte, böbreklerde, damarlar ve beyninizde ciddi arızalar tevli edebilir. Kendisiyle iş birliği yaptığınız takdirde Doktorunuz, bunlardan sizi koruyabilir.

Muntazam ve itidalli bir yaşama tarzı, tansiyon yüksekliğini önlemek hususunda, da çok müessirdir.

Doktorunuza yardım ettiğiniz takdirde — bir çok faydalı ve müsbet yıllara sahip olabilirsiniz. İlaçlar, yiyecekler ve cerrahi hakkında bilgileri sayesinde doktorunuz, yüksek tansiyonu önlemek ve ihtilâtlarla mücadelede çok şeyler başaracak vaziyettedir. Kendisine siz de yardım ediniz. İşinizde kendinizi zorlamadan çalışmayı, istirahat etmeyi öğreniniz. Ruhî heyecanlardan kabil olduğu kadar kaçınınız. Makul bir şekilde yiyiniz, muntazam ekzersizler yapınız ve bol uyunuz. Durumunuzu merak etmeyiniz. Makul bir şekilde hareket ederseniz, yüksek tansiyonunuza rağmen uzun, mesud ve cazip bir hayat sürebilirsiniz.

• Bu, en mühim sağlık konularına dair hazırlanmış yazılardan bir tanesidir. Bu yazılarda, doktorunuzla tam işbirliğinin, sağlığınızı korumakla kalmayıp; uzun ve sıhhatli bir ömür sürmenizi de nasıl mümkün kılacağını göreceksiniz.

SQUIBB

İLAÇLARI
1858 DENBERİ